

De verloren parel

<https://hdl.handle.net/1874/236004>

Vak 61

De Verloren Parel.

Vrij naar het Duitsch

VAN

L. VON HAMMERSTEIN,

DOOR

R. BOUMAN.

LEIDEN,

J. W. VAN LEEUWEN.

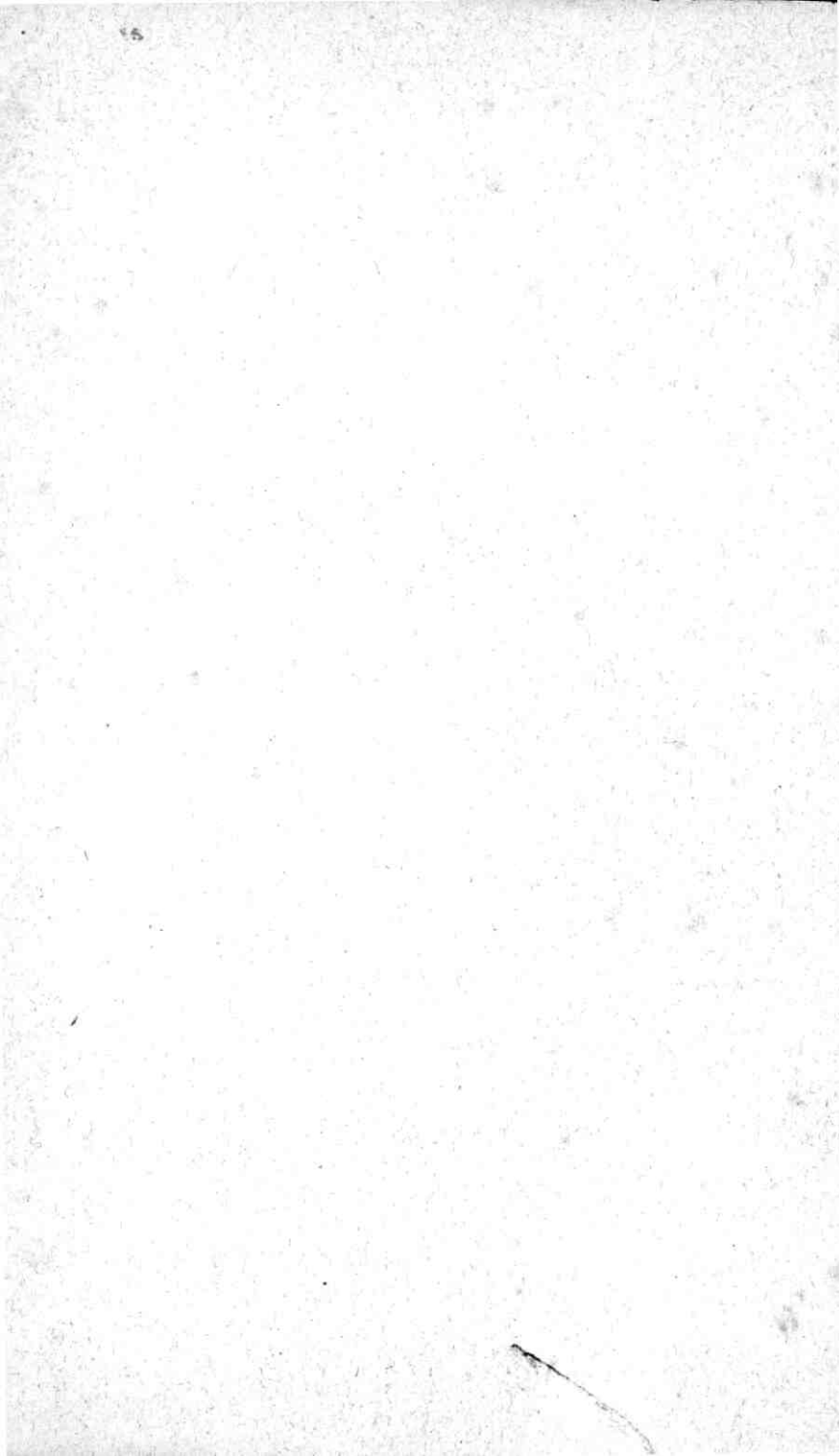
Uitgever en Antiq. Boekhandel, Hoogewoerd 89.

1895.

136

67

136

DE VERLOREN PAREL.

VRIJ NAAR HET DUIJSCH

VAN

L. VON HAMMERSTEIN.

DOOR

R. BOUMAN.

LEIDEN.

J. W. VAN LEEUWEN,

Uitgever en Antiq. Boekhandel. — Hoogewoerd No. 89

1895.

STOOMDRUK ED. IJDO. — LEIDEN.

I.

Waar wordt het Avondmaal geldig gehouden?

Theobald Berg studeerde philologie te Bonn. Zijn vader was dominee in Pommeren. En wjl de reis naar Pommeren te ver scheen voor de Paaschvacantie, gaf hij gehoor aan de uitnoodiging van zijn vriend Renward en ging met hem mede naar Keulen.

De twee vrienden beleden een verschillend geloof; Renward toch was Katholiek. Nochtans kwamen zij goed met elkander overeen, want Theobald, evenals zijn geheele familie, volgde de geloovig-Luthersche richting.

Te Keulen nu gebeurde het, dat Theobald, die nog nooit een Katholieke godsdienstoefening had bijgewoond, zijn vriend naar de Hoogmis in den Dom vergezelde. Terugkeerende, wilde Renward te weten komen, welken indruk de plechtigheid op Theobald had gemaakt. Doch deze liet zich daarover niet uit; hij antwoordde met eenige algemeene gezegden en scheen met opzet een nadere verklaring te willen ontwijken.

Thuis gekomen, begaf hij zich naar zijn kamer en liep er zwijgend op en neer, ging daarna zitten, greep naar de pen, om zijn vader te schrijven, legde ze na eenige regels weer ter zijde en liep opnieuw heen en weer.

Intusschen werd het middag en Renward kwam zijn vriend roepen voor den maaltijd. Na tafel gingen ze samen op den kuier. Renward echter bemerkte andermaal een zonderlinge stilzwijgendheid.

's Avonds eindelijk, toen Theobald zich weder op zijn kamer bevond, zette hij zich neer en schreef:

Lieve Vader!

Ik ben gewoon u openhartig en zonder eenig voorbehoud te verwittigen, als er iets bijzonders in mijn binnenste plaats grijpt. Datzelfde doe ik thans. Oordeel zelf over deze zaak naar goedvinden.

Dezen morgen was ik met mijn vriend Renward in den Dom en woonde er de Hoogmis bij. 't Was de eerste maal, dat ik een heilige Mis zag. Gij weet immers zelf, hoe wij, Protestanten, de Mis als verouderd bijgeloof plegen te beschouwen, dat ten tijde der middeleeuwen langzamerhand ingang vond en bij het eenvoudige Katholieke volk tot op den huidigen dag voortleeft. „Menschenvondst”, „ijdele plechtigheid” enz. — zóó, of zóó omtrent betitelen wij de Mis.

Lieve Vader, ik moet u ronduit bekennen, er zijn heden eenige bedenkingen bij mij opgekomen met betrekking tot deze onze opvatting. Ik spreek hier niet van de schitterende uitwendige pracht, van de heerlijke architectuur van den Keulschen Dom, die zich ten hemel verheft; noch van de ernstige, aangrijpende kerkmuziek, van de indrukwekkende plechtigheden van den hoogdienst zelven, met zijn gouden misgewaden, wierookgeur en talrijke kerkdienaren. Daarover spreek ik niet. Dit alles kan men immers „maken.” Wij, Protestanten, kunnen voor geld alles evenzoo inrichten. Maar de uitwerking zou hoogstens een kunstgenot zijn, terwijl ik moet verklaren, dat de plechtigheid in den Keulschen Dom bij mij bepaald godsdienstige gevoelens heeft opgewekt ¹⁾. Nu verwondert het mij

¹⁾ Eenigszins anders luidt de meening van Dr. J. H. Gunning JHz. *Onze Eeredienst. Opmerkingen over het liturgische element in den Gereformeerden Cultus*, bl. 157, waar hij met Kliefoth zegt: »ééne

volstrekt niet meer, hoe Frederik de Groote, bij gelegenheid dat hij een hoogdienst bijwoonde, die door den kardinaal Von Zinzendorf werd opgedragen, zeggen kon: „De „Calvinisten en Gereformeerden behandelen God als hun dienst-„knecht, de Lutheranen als een van huns gelijken: doch de „Katholieken behandelen Hem als hunnen God.” De zichtbare godsvrucht der geloovigen getuigde op een stilzwijgende, doch welsprekende wijze: hier heeft meer plaats dan een bloote, ijdele ceremonie! Ook waren het niet alleen boeren of goede, oude vrouwtjes, die dezen indruk teweegbrachten. Neen, duidelijk kon men zien, dat verscheidene der aanwezigen tot den ontwikkelden en gegoeden stand behoorden: men zag er geneesheeren, juristen, leeraars, kooplieden, enz. Doch ook zij knielden ootmoedig bij de voornaamste deelen der Mis. Deze voornaamste deelen werden door het teeken met een belletje aangekondigd. Diepe stilte heerschte vooral bij de zoogenaamde Consecratie in 't midden der Mis. Het orgel zweeg, het gezang hield op, elk geruisch werd zorgvuldig vermeden, men hield den adem in; *'t was, of God nu uit den Hemel ging nederdalen, zooals Hij weleer te Bethlehem nederdaalde, om mensch te worden en ons te verlossen.*

Inderdaad! Iets dergelijks zien de Katholieken ook in de Consecratie. Dat bewijst hunne godsvrucht. Zij gelooven, dat op het woord des priesters brood en wijn veranderd worden in het Lichaam en Bloed van Jezus Christus; zij gelooven, dat Christus, zonder den hemel te verlaten, in hun midden tegenwoordig komt, met ziel en lichaam, met Godheid en menschheid, en dat Hij er tegenwoordig blijft, zoolang de gedaanten van brood en wijn blijven bestaan.

enkele prediking en één enkel kerklied vol echt-Protestantsche geloofskracht (sic), is een veel duidelijker getuigenis van Christus dan zelfs een Keulsche Dom.”

Een wonderbaar geloof! Maar als het eens op waarheid berustte? De onmogelijkheid zie ik niet in. Wij gelooven toch ook, dat Christus in het Avondmaal tegenwoordig is en tevens in den hemel blijft. Doch wij gelooven, dat dit eerst geschiedt, wanneer een of andere geloovige de Hostie ontvangt, niet als de priester zegt: „Dit is mijn Lichaam, dit is mijn Bloed.” Wat echter, indien de Katholieken eens gelijk hadden? Dan zou ons, Protestanten, onnoemelijk veel ontbreken, namelijk een levende godsdienst. Christus zou dan alleen nu en dan onder ons verschijnen op het oogenblik, dat wij het Avondmaal nuttigen, en hoe dikwijls gebeurt dat? En hoe weinig hangen onze overige godsdienstoefeningen met deze handeling samen? Een predikatie — dat is eigenlijk het voornaamste van onzen Zondagschen kerkdienst; maar een preek verdient evenmin dien naam als de catechisatie in de school. Gedurende de week staan onze kerken leeg en verlaten. Christus in het Sacrament woont er niet; daarom komt ook niemand de kerken bezoeken.

De verklaring dezer tegenstelling tusschen ons en de Katholieken ligt, dunkt mij, opgesloten in de vraag: of Christus tegenwoordig is bij de woorden des geestelijken: „Dit is Mijn Lichaam”, of eerst bij het nuttigen der hostie. Omtrent deze vraag moet ik mij licht verschaffen.

Voor heden eindig ik, en blijf als altijd

Uw liefhebbende zoon

Theobald.

Per omgaande ontving Theobald het *volgende antwoord*:

Lieve Theobald!

Uw brief heeft mij ontroerd en niet weinig bezorgd gemaakt. Gij dweept met de Mis der Katholieken? Ziet gij dan niet, aan welk gevaar gij u hierdoor blootstelt? Hoe menig jeugdig

Protestant is reeds door die uitwendige vertooning der Roomsche Kerk betooverd? Hoe heeft zich menigeen daardoor laten verleiden, om de zuivere leer van het Evangelie tegen de pauselijke verzinselen te verwisselen! Gij schijnt op weg te zijn, hetzelfde te doen. Verlaat toch die Roomsche omgeving, waarin gij u bevindt! Met angst heb ik 't reeds aangezien, dat gij u een Katholiek tot uw besten vriend hebt uitgekozen. Waarom houdt gij u niet aan de Evangelisch-Lutherschen, die men te Bonn genoeg vindt.

Gij weet, dat de Heidelbergsche Catechismus, dus een symbolisch boek der Gereformeerden, de Katholieke Mis een „vervloekte afgoderij” noemt. Hoe weinig ik ook het Calvinismus aankleef, moet ik toch erkennen, dat deze uitdrukking waarheid bevat. In werkelijkheid aanbidden immers de Katholieken in de Mis een stuk brood, als ware het God. Nu! Ik wil de arme Katholieken daarom niet van afgoderij beschuldigen; want zij weten niet beter. Doch de zaak op zichzelf is zoo: zij aanbidden een stuk brood en maken met hun ceremonies daarbij zooveel beweging, alsof dit stuk brood Jezus Christus, de levende God, was.

Ik geef u volkomen toe, mijn lieve Theobald, dat het pleit tusschen ons Protestantsch Avondmaal en de Roomsche Mis zich oplost in de vraag, of Christus reeds enkel op het woord des priesters tegenwoordig wordt, zooals de Katholieken gelooven, of eerst bij de nutting der geloovigen, gelijk wij, Protestanten, leeren. Nu komt evenwel onze leer enkel en alleen met de H. Schrift overeen, en wel voornamelijk hierom, wijl volgens den Bijbel alle Christenen „een koninklijk priesterdom” vormen en dus gezamenlijk en ieder op zichzelf priester zijn, terwijl de Roomsche Kerk een bijzonder priesterschap heeft ingesteld, zelfs zonder eenig bewijs uit de H. Schrift. De Mis is en blijft derhalve een zuiver menschelijke instelling, een treurige afdwaling.

Nogmaals, dierbare Theobald, laat u door die uitwendige pracht van de godsdienstoefening toch niet verblinden. Den waren godsdienst in geest en waarheid hebben wij Evangelisch-Lutherschen, niet de Roomschen.

Ik wenschte, lieve Theobald, dat gij Keulen zoo gauw mogelijk verliet en in Boun, zooals gezegd is, wat meer met Protestanten omgingt. Uw eerstvolgende brief zal mij, naar ik hoop, toonen, dat gij gehoorzaamt aan

Uwen u innig liefhebbenden Vader.

Theobald's antwoord.

Het spijt mij zeer, lieve Vader, dat mijn laatste brief u kommer heeft berokkend. Tot mijn vreugde kan ik u mededeelen, dat ik op 't punt ben, naar Bonn terug te keeren, want de vacantie loopt ten einde. Vergeef mij echter, dat ik den omgang met Renward niet afbreek. Ik houd mij aan 't woord der Heilige Schrift: „Onderzoekt alles en behoudt wat goed is.” Zoo wil ik ook het Katholicisme onderzoeken; en hoe kan ik dat beter, dan door omgang met Katholieken, door het zien van hunne godsdienstoefeningen, door het lezen van Katholieke geschriften? Ik zie niet in, welk gevaar dat kan opleveren. Is het Katholicisme niets dan eene menschelijke uitvinding, dan zal mij de nadere kennismaking des te grondiger daarvan overtuigen! Ik wil mij te dien opzichte het recht van het vrije onderzoek, waarop geheel ons Protestantisme gebouwd is, niet laten ontnemen.

Gij waarschuwt mij vooral, mij door de uitwendige pracht niet te laten verblinden. Wees dáárvoor niet bezorgd. Ik be- loof u, bij het beschouwen der religieuze plechtigheden mij niet te zullen plaatsen op het standpunt eens kunstrechters. Neen, onbevooroordeeld en degelijk zal ik te werk gaan, enkel steu-

nend op de zuivere leer, waaraan de Bijbel ten grondslag ligt. Ik doe derhalve juist hetgeen gij verlangt.

Vooreerst meent gij, dat een afzonderlijk priesterschap, zooals de Katholieke kerk het bezit, niet overeenkomstig de H. Schrift is. Ik ben echter van meening, dat de Katholieken hier verscheidene schriftuurplaatsen tegen ons kunnen aanhalen; zooals bv. 2 Timoth. I. 6, waar de H. Paulus aan zijn leerling Timotheus schrijft: „Ik vermaan u, dat gij de genadegave Gods weder opwekt, welke in u is *door de oplegging mijner handen*”. (Vgl. 1 Timoth. IV, 14 en V, 22). 't Is hier toch vrij duidelijk, dat Timotheus, behalve het Doopsel en wellicht ook het Avondmaal, nog een andere „genadegave” had ontvangen, die hem als bisschop van de gewone Christenen onderscheidde. Want er is sprake van een genadegave, die *door de oplegging der handen* was medegedeeld; doch de handoplegging heeft noch met het Doopsel, noch met het Avondmaal iets te maken ¹⁾.

Maar dat nog daargelaten! Onderstellen wij eens, dat iedere gewone Christen even geldig het Avondmaal kan houden en uitdeelen, als volgens de opvatting der Katholieken alleen de

¹⁾ Men bedenke, dat de Protestanten het H. Vormsel met zijn handenoplegging niet erkennen, hetgeen trouwens in de aangehaalde teksten bepaald wordt uitgesloten. Volgens de Gereformeerden, z. Dr. J. H. G u n n i n g JHz. t. a. p. bl. 127, »is de oplegging der handen, bij de bevestiging van een candidaat tot den heiligen Dienst, niets anders dan een plechtige opneming in den kring der leeraren. Geen „symbool van de mededeeling des Heiligen Geestes”, maar een wijden (?) tot den dienst des Woords”. Toch schreef dezelfde G u n n i n g bl. 123: »Wij (predikanten) staan daar (bij het uitreiken der beide teeken, brood en wijn) niet als bedienaren des Woords (in engeren zin)”.

De klacht van Dr. G u n n i n g, op bl. 147 geuit, is inderdaad niet ongegrond: »Maar wat baat zelfs de schoonste liturgie, en de volledigste kennis van ieder liturgisch element, zoolang wijzelven geen liturgische personen zijn?”

priester het kan. Ook dit vooropzettende vrees ik, dat de Katholieken voor hun Avondmaal in de H. Schrift meer bewijzen vinden dan wij.

Ik zeg (zooals ook gij, lieve Vader, deedt uitkomen), alles komt hierop neer: hoe heeft Christus het Avondmaal ingesteld? Wij, Evangelisch-Lutherschen, zijn het immers met de Katholieken hierin eens, dat Christus op een bijzondere wijze daarin tegenwoordig is. De vraag is slechts: Wanneer begint Christus tegenwoordig te zijn? Geschiedt dit eerst onder het nuttigen van een of anderen geloovige, dan verkeerden de Katholieken met geheel hun Mis in dwaling, dan is bij hen Christus niet voortdurend tegenwoordig. Heeft Christus evenwel het Avondmaal zóó ingesteld, dat Hij tegenwoordig komt bij de woorden des priesters: „Dit is Mijn Lichaam,” dan veroordeelen wij, Evangelisch-Lutherschen, de Mis ten onrechte. Nog meer! Dan is ons gansche Avondmaal van nul en geener waarde, zelfs afgezien daarvan, dat wij geen priesters hebben in den zin der Katholieken. Christus is dan bij ons in 't geheel niet tegenwoordig, noch bij het spreken dier woorden, noch bij het ontvangen der hostie. Niet bij het uitspreken der woorden, omdat onze predikanten volstrekt niet de meening hebben, door deze woorden Christus tegenwoordig te doen zijn. Niet bij het ontvangen der hostie, omdat Christus het Avondmaal geenszins zóó heeft ingesteld, dat het nuttigen alleen deze tegenwoordigheid zou bewerken.

Ik zeg dus nog eens, alles komt hierop neer: hoe heeft Christus het Avondmaal ingesteld? Wanneer begon Hij de eerste maal, op den vooravond Zijns lijdens, onder de gedaante van brood tegenwoordig te zijn, óf toen Hij zelf de woorden sprak: „Dit is Mijn Lichaam”, óf toen ieder der Apostelen het brood nuttigde?

Laten wij dus zonder eenig vooroordeel het verhaal der H. Schrift nagaan! Bij Matthaeus (XXVI, 26) lezen wij: „Jezus nam het brood, zegende en brak het, en gaf het aan zijne

discipelen, en sprak: „Neemt en eet: dit is Mijn Lichaam.” Op dezelfde wijze deelen Marcus (XIV, 22) en Lucas (XXII, 19) deze geschiedenis mede. Katholieken en Lutheranen zijn het alzoo, in tegenstelling met Calvinisten en hedendaagsche ongelooovigen, hierin eens, dat Christus bij het laatste Avondmaal op een wonderdadige wijze tegenwoordig was. Deze waarheid ligt zoo bepaald en onloochenbaar in de aangevoerde woorden van Christus: „Dit is Mijn Lichaam”, dat Luther zelfs er geen anderen zin wist uit te wringen. „De tekst”, zoo schrijft hij aan de Straatsburgers, „is te sterk en door geene woorden uit den zin te scheuren.” Rest de vraag: was Hij tegenwoordig, toen Hij sprak: „Dit is Mijn Lichaam”, of eerst later, en wel twaalf achtereenvolgende keeren, toen Hij aan elk der twaalf Apostelen een stuk van het gezegende Brood overreikte?

Nu zie ik onmogelijk kans, den tekst in een anderen zin te verstaan, dan dat Christus reeds tegenwoordig was bij het uitspreken der woorden: „Dit is Mijn Lichaam.” Anders toch zouden ze onwaar zijn. Christus had dan moeten zeggen: „Neemt en eet, dat *zal* Mijn Lichaam *worden*” nl. zoodra gij het ontvangt. Thans herhaal ik, lieve vader: was Christus toen tegenwoordig door en bij het uitspreken der woorden en niet eerst toen de Apostelen ieder een gedeelte van het Brood nuttigden, dan geldt hetzelfde van ons Avondmaal; d. i. diegenen hebben gelijk, welke gelooven, *dat de woorden de geheimvolle verandering bewerken*; zij echter dwalen, die aan het nuttigen zulk een wonderbare kracht toeschrijven. De meening dezer laatsten stelt de geleerde Leibnitz (System d. Theol.) heel aardig aan de kaak, door hun deze vraag ter beantwoording voor te leggen, „of deze verandering op de lippen, in den mond, in de keel of eerst in de maag geschiedt, dan wel of zij misschien niet eens plaats heeft, wanneer door eenig toeval de gedaanten niet verdwijnen.” Daaruit volgt verder — hoe hard het ook moge klinken —

dat ons gansche Luthersche Avondmaal nietig en ongeldig is, dat wij in werkelijkheid niet Christus, maar enkel en alleen een gewoon stuk brood ontvangen. Want, zooals gezegd, onze predikanten hebben niet de bedoeling, de meening, Christus tegenwoordig te doen zijn bij het uitspreken der woorden; door het nuttigen daarvan kunnen evenwel de geloovigen evenmin die tegenwoordigheid bewerken, omdat Christus het Sacrament zóó niet heeft ingesteld.

De bewering der Katholieken, dat alleen een gezalfde priester door het uitspreken der woorden de sacramenteele verandering kan voltrekken, laat ik hier geheel buiten rekening. Hebben de Katholieken ook hierin gelijk, dan is ons Avondmaal zooveel te meer ongeldig en louter een ijdele ceremonie. Doch al zouden de Katholieken ook op dit punt dwalen, dan is ons Avondmaal toch nog nietig om genoemde reden. Dan zou er namelijk geen gewijde priester noodig zijn voor die heilige handeling, maar zou ieder Christenmensch ze kunnen verrichten. Daar echter de Katholieke priester toch ook een Christen is, is het zonneklaar, dat hij het brood geldig wijden kan.

Nogmaals, dierbare Vader, mij dunkt, de zoo duidelijke woorden der H. Schrift pleiten voor de opvatting der Katholieken; d. w. z. de woorden, en niet de nuttiging, bewerken de tegenwoordigheid des Heeren. In ieder geval zult gij mij moeten toegeven, dat de H. Schrift niet zóó duidelijk ten gunste der Luthersche leer spreekt, dat geen zweem van twijfel meer overblijft. De Schriftuur zou dan min of meer duister en de verklaring der plaats twijfelachtig zijn. Maar dan begrijp ik waarlijk niet, hoe Luther het wagen durfde, op grond van een hoogstens twijfelachtige Schriftuurplaats met de vroegere eeuwen en al de Christenen van zijn tijd in zoo'n gewichtig punt te breken. Op persoonlijke onfeilbaarheid kon hij toch geen aanspraak maken! Ik begrijp evenmin, hoe God kon toelaten, dat de gansche Christenheid eeuwen lang een stuk brood als

God zou vereeren; dit is in strijd met de belofte, volgens welke Christus en de H. Geest tot het einde der tijden met de Kerk zullen blijven.

Zooveel voor heden. Mocht het u gelukken, lieve Vader, mijne bezwaren en vooral de bedenking tegen de geldigheid van ons Luthersch Avondmaal uit den weg te ruimen, dan zoudt gij mij een steen van het hart nemen. In blijde afwachting van uw antwoord, verblijf ik als altoos,

Uw liefhebbende zoon

Theobald.

II.

De Transsubstantiatie. (Verandering van Zelfstandigheid).

(Brief van Ds. Berg).

Mijn Theobald, mijn Theobald! Wat heeft uw laatste brief mij wrevelig gestemd! Laat toch die spitsvondigheden varen! Zij rieken naar Jezuïetische gewetensleer. Houd toch vast aan de symbolische boeken onzer Evangelische kerk.

Volgens u zou dus de Roomsche kerk het ware Avondmaal hebben en het onze zou ongeldig zijn? Schrikt ge dan niet terug voor de Roomsche transsubstantiatie en voor de nuttiging van vleesch, waarover de Joden te Kapharnaüm zich reeds ergerden? Zie toch met uw eigen oogen toe, als de Katholieken het Avondmaal ontvangen; zie toe, of gij dan ergens vleesch of niet veeleer eenvoudigweg brood aanschouwt.

„In, met en onder” het brood is Christus tegenwoordig, ziedaar wat wij, Evangelischen, gelooven ¹⁾. Maar die Roomsche transsubstantiatie druischt tegen alle gezond verstand aan!

¹⁾ Van hetgeen *onze* Gereformeerden gelooven moge men zich een denkbeeld vormen uit de volgende zinsneden van Dr. J. H. Gunning JHz. t. a. p. bl. 122 en 123: »Ook wanneer men met echt-Gereformeerden afkeer van alle Roomsche vormelijkheid en Luthersche geheimzinnigheid beziel is, en in de *heilige teekenen* niets dan *gewoon brood* en *gewonen*

Lieve Theobald! Schriftelijk laat zich onze zaak niet zoo goed uiteenzetten als wel mondeling. Vandaar is de volgende gedachte bij mij opgekomen: Professor X. te Bonn is de oude vriend mijner universiteitsjaren. Er zijn wel vele jaren verloop, sedert wij elkaar voor 't laatst hebben gesproken. Nochtans hij zal zich mijner herinneren. Ga hem dus eens opzoeken; breng hem mijne groeten en leg dan uwe bezwaren tegen den godsdienst bloot. Ik hoop, dat hij uw Roomsche tendenties door degelijke tegenbewijzen zal vernietigen.

In de hoop, dat uw volgende brief mij betere tijdingen brenge, blijf ik als altijd

Uw trouwe Vader.

wijn ziet (wij cursiveeren), kan men er niets tegen hebben eerbiedig te verklaren, dat men deze zaken voor het heiligste en verhevenste doel dat zich denken laat gaat gebruiken, en dat de Heer aan een geloovig nuttigen een uitnemend rijken zegen verbonden heeft. Daarom spreken wij steeds de volgende formule: »Gedachtig aan Jezus' heilige ontvan-genis, en aan zijn wondervolle geboorte, en aan zijn heilig leven, en aan zijn sterven, en aan zijne begrafenis, en aan zijne opstanding, en aan zijn hemelvaart, en aan zijn zitten ter rechterhand Gods" — hier brei-den wij onze handen over de verbondsteekenen uit — (zou deze cere-monie ook niet ten nauwste samenhangen met het zoo gevreesde begrip des *offers*?) wijden wij dit brood en dezen wijn, waarmede wij oefenen de gemeenschap aan zijn bitteren dood, Hem tot eere, onzen zielen tot troost. Amen".

»Daarop reiken wij brood en wijn uit met de kerkelijk-vastgestelde woorden 1 Cor. 10:16, of — wat ons beter voorkomt — met de inzet-tingswoorden des Heilands: Matth. 26:26 verv. De Synode van Emden 1571 art. 21 vergunde dit laatste, als men maar toezag, »dat het uit-spreken der woorden mettertijd niet tot een schijn of waan van con-secratie getrokken worde." Het schijnt echter dat deze vrees gegrond genoeg bleek, om allengs het uitsluitend gebruik van Paulus' woorden voor te schrijven. Bij Bersier spreekt de predikant de woorden 1 Cor. 10:16 wanneer hij *zelf* de heilige teekenen tot zich neemt en voorts bij het begin van elke nieuwe tafel, maar, bij het *uitreiken* aan elk afzonderlijk een Bijbelwoord."

Antwoord van Theobald.

Opnieuw betuig ik u, lieve Vader, mijn innige spijt, u verdriet te hebben aangedaan. Doch de waarheid boven alles! Ik wil mij licht verschaffen in deze vragen. 't Zijn de gewichtigste levensvragen. Ik wil mij vergewissen, aan welke zijde het echte, ware Christendom is. En waar ik het ook vind, daár zal ik 't belijden. Geen offers zullen mij daartoe te zwaar vallen. Ik ben de woorden van Christus indachtig: „Die vader of moeder liefheeft boven mij, is mij niet waardig”; en deze andere: „Een ieder die mij verloochend zal hebben voor de menschen, dien zal ook ik verloochenen voor mijnen Vader, die in de hemelen is.”

Gij schrijft, dat ik mij aan de symbolische boeken der Evangelische Kerk moet houden. Doch sinds wanneer steunt het Protestantisme enkel op autoriteit? Ik begrijp, dat een Katholiek een anderen Katholiek kan aanraden: Houd u aan de uitspraak der Kerk, want zij is onfeilbaar. Maar sinds wanneer en op welken grond maken wij aanspraak op onfeilbaarheid voor onze symbolische boeken? Sinds wanneer zijn de schrijvers daarvan onfeilbaar! Zijn ze echter niet onfeilbaar, dan hebben ze voor mij in geloofszaken geen beslissend gezag en kan ik ze dus niet onvoorwaardelijk vertrouwen.

Uwe aanmerking, dat ik bij het Avondmaal der Katholieken moest toezien, of zij brood of wel vleesch ontvangen, is toch zeker geen ernst, hoop ik. Gij weet immers genoegzaam, lieve Vader, dat volgens de Katholieke leer alleen de zelfstandigheid van het brood veranderd wordt in het lichaam van Jezus Christus, terwijl de gedaanten van brood onveranderd blijven. En onder de gedaante van brood verstaat men alles, wat van brood onder de zinnen valt, als; kleur, smaak, reuk, enz.

Die transsubstantiatie stuit u dus tegen de borst. Nu, dat

woord klinkt eenigszins vreemd en barbaarsch. Laten wij dan liever het zinverwante woord „verandering van zelfstandigheid” of „wezensverandering” daarvoor gebruiken.

Wat de zaak zelve betreft, iedereen ziet in, dat deze verandering van zelfstandigheid een groot wonder is. Maar ik begrijp niet, hoe een wonder den geloovigen Christen kan stooten. Is de Menschwording van Gods Zoon ook niet een wonder? Zijn de Verrijzenis en de Hemelvaart van Christus geen ontzaglijke wonderen? En was 't geen wonder, toen de Heer op de bruiloft te Kana water in wijn veranderde? toen Hij herhaaldelijk duizenden menschen spijzigde met een paar brooden? toen Hij den dooden het leven teruggaf? enz.

Wij, Lutheranen, zijn eerst echt inconsequent, als wij ons ergeren over de verandering van zelfstandigheid. Moet men niet evengoed een wonder aannemen, wanneer men gelooft, dat Christus bij de nuttiging van het Avondmaal „in, met en onder” het brood tegenwoordig is, als de Katholieken, die gelooven, dat Hij door zulke verandering van het brood, tegenwoordig is bij de woorden des priesters? De Calvinisten vinden misschien een uitvlucht met te beweren: ten tijde van Christus waren die wonderen aannemelijk; maar dat bij elk Avondmaal, hetwelk een Christen tegenwoordig nog ontvangt, opnieuw een wonder zou geschieden, dat is ongeloofelijk. Ons, Lutherschen, is ook deze uitweg afgesneden. Wij moeten in zekeren zin nog meer wonderen aannemen, dan de Katholieken. Want ingeval honderd menschen het H. Avondmaal ontvangen, moet er honderdmaal een wonder gebeuren, opdat Christus „in, met en onder” de Hostie tegenwoordig zij, die ieder afzonderlijk nuttigt. Bij de Katholieken daarentegen is voor die honderd personen één enkel wonder voldoende, dat plaats grijpt, wanneer de gewijde priester de woorden der instelling uitspreekt.

Hoe deze leer over de verandering van zelfstandigheid tegen

het gezond verstand aandruischt, lieve Vader, is voor mij onbegrijpelijk. Een wonder zonder eenig doel is ongetwijfeld tegen alle gezond verstand. Maar bij dit wonder ontbreekt toch waarlijk niet een doel, Gode waardig. Immers voor alle tijden wil Christus bij ons blijven, ook naar Zijn menselijke natuur; Hij wil in elke parochiekerk tegenwoordig zijn, opdat de geloovigen Hem zouden komen aanbidden; Hij wil zich-zelfen steeds opnieuw aan den hemelschen Vader opofferen in de H. Mis; Hij wil zich in het Avondmaal op 't nauwst met ieder van ons vereenigen en bij deze innige vereeniging een stroom van geestelijke genadegaven uitstorten. Dat alles is toch reden genoeg, om een wonder te veronderstellen en aan te nemen! En mochten die doeleinden niet voldoende zijn, dan missen vele wonderen, waaraan wij, Lutherschen, toch gelooven, nog veel meer een wonderlijk doel. Want bij ons betreft het alleen het Avondmaal, bij de Katholieken nog daarenboven de voortdurende tegenwoordigheid in het tabernakel, en het Misoffer.

En zou de Katholieke leer over de verandering van zelfstandigheid niet overeenkomstig de H. Schrift kunnen zijn? Hoe zijn de woorden van Jezus Christus? Terwijl hij een stuk brood in de hand hield, sprak Hij: „Dit is mijn Lichaam”. Hij zeide niet: „In, met en onder” dit brood is mijn Lichaam”. Wanneer nu niet te gelijk met het uitspreken der woorden datgene, wat Christus aanwees door het voornaamwoord „dit”, nl. het brood, hetwelk Hij in de hand hield, werkelijk Zijn lichaam geworden was, zou Hij onwaarheid gesproken hebben. Het brood moest bijgevolg op hetzelfde oogenblik het Lichaam van Christus worden. Doch wat is dit anders dan eene wezensverandering, eene transsubstantiatie van het brood in het Lichaam des Heeren?

Althans is het, ik herhaal 't ook hier weder, zeer te betwijfelen, of Luthers nieuwe leer beter gegrond is op de H.

Schrift, dan de aloude en vóór Luther algemeen geloofde Katholieke leer. Luther had dus verstandiger en beter gedaan met bij de oude leer te blijven; en ook wij bewandelen een veiliger weg, als wij tot haar terugkeeren.

Om de oudheid der Katholieke leer te staven, zal ik, lieve Vader, eenige getuigenissen aanvoeren; het zijn vruchten van mijn tegenwoordige lectuur.

De uit de heidensche wijsbegeerte tot het Christendom bekeerde heilige Bloedgetuige, Justinus, spreekt in zijn verdedigingsschrift, dat hij, zooals bekend is, aan keizer Antoninus Pius (138—161) richtte ten gunste der Christenen, aldus over het Avondmaal: „Wij nuttigen dit (de H. Eucharistie) niet als een gewoon brood en als een gewonen drank; maar gelijk Jezus Christus, onze Zaligmaker, die door het woord Gods is mensch geworden, om wille van onze zaligheid vleesch en bloed heeft gehad; zoo hebben wij geleerd, dat ook deze spijs, waarover de dankzegging met het van Hem zelve afkomstig gebed is uitgesproken, het *vleesch* en *bloed* van dien menschgeworden Jezus is. Want de Apostelen hebben in hunne gedenkschriften, welke wij Evangelien noemen, ons overgeleverd, dat Jezus Christus hun bevolen heeft zoo te doen, als Hij gedaan heeft, namelijk toen Hij brood nam, dankte en zeide: „Doet dit te mijner gedachtenis, dit is mijn Lichaam” enz. ¹⁾

Aldus spreekt een getuige, die wellicht nog ten tijde van den Evangelist Joannes het levenslicht aanschouwde en die zijn geloof met zijn bloed bezegeld heeft. Aldus „heeft hij geleerd”, zegt hij; — welke de ware Christelijke leer is, moest hij toch minstens evengoed weten als Calvijn en Luther, die vijftien eeuwen na Christus leefden. Als de zuivere leer houdt hij:

¹⁾ Justin. Apolog. I. cap. 65, 66.

ten eerste, dat in het Avondmaal het vleesch en het bloed van Jezus Christus even zoo waarachtig tegenwoordig zijn, als Christus bij Zijn menschwording wezenlijk vleesch en bloed heeft aangenomen. Dit is trouwens ook ten huidigen dage nog de leer niet alleen der Katholieken, maar ook der Russen, Grieken, Lutheranen, in één woord de leer van negen tienden der Christenheid. Afgezien van de moderne ongeloovigen is 't immers hoofdzakelijk slechts de handvol Calvinisten, die haar tegenspreken en in het Avondmaal enkel een gedachtenismaaltijd, maar niet het werkelijke Lichaam van Jezus Christus zien.

Ten tweede echter beschouwt Justinus als de zuivere Christelijke leer, welke houdt, dat „de spijs, waarover de dankzegging met het van Hem zelve (van Christus) afkomstig gebed is uitgesproken” het vleesch van Jezus Christus is. Doch deze spijs is reeds door het gebed gezegend, voordat zij genuttigd wordt, juist zooals de Katholieken nog heden ten dage in de Mis ze reeds vóór de Communie als het Lichaam en Bloed van Jezus Christus beschouwen. Justinus spreekt derhalve niet alleen de Calvinisten tegen, maar ook ons Lutherschen, die beweren, dat Christus eerst bij het nuttigen tegenwoordig is, en niet reeds te voren bij het uitspreken van de woorden der instelling.

Niet slechts met betrekking tot het tijdstip der geheimvolle handeling schijnt Justinus voor de Katholieken te pleiten; neen, lieve Vader, inzonderheid ook

ten derde betreffende hetgeen er bij die handeling plaats grijpt. Hij zegt niet, dat *naast* de door het gebed gezegende spijs of „in, met en onder” die spijs Christus' Lichaam verschijnt; hij zegt veeleer, dat die spijs zelve het Vleesch en Bloed van Jezus Christus is. Het verdwijnen der brood- en wijns substantie en het verschijnen van het Lichaam en Bloed des Heeren beschouwt hij dus niet als twee afzonderlijke, met elkaar in geene betrekking staande handelingen, maar ver-

klaart duidelijk, dat zij door middel der Consecratiewoorden in het nauwste verband staan en als de ééne gezamenlijke werking daarvan zijn. Bijgevolg beschrijft Justinus blijkbaar de Katholieke leer der wezensverandering of transsubstantiatie.

Wanneer nu Justinus op deze wijze spreekt, kunnen wij met volle recht aannemen, dat hetgeen hij geloofde, niet enkel zijn persoonlijk geloof, maar het algemeene geloof der eerste Christenen was. Hij wil immers den heidenschen keizer aantoonen, niet wat hij voor zichzelf dacht, maar wat algemeen door de Christenen geloofd werd! Daarom zegt hij omtrent de leer, welke hij verdedigt: „zoo hebben wij geleerd.” Was deze leer niet wezenlijk de algemeene leer der Christenen geweest, dan had hij toch zeker vermeden, den keizer iets als Christelijke leer voor te stellen, dat dezen geheel vreemd, ik zou bijna zeggen: geheel dwaas moest toeschijnen, namelijk, dat brood in het lichaam eens menschen werd veranderd, en de Christenen hunne zielen voedden met het vleesch van een God-mensch.

In de eerste tijden van het Christendom werd immers, onder vele andere lasterlijke aantijgingen, den Christenen ook verweten, dat zij bij hunne godsdienstige bijeenkomsten kinderen slachtten, om het vleesch te eten en het bloed te drinken. Zou de nuttiging van het Lichaam des Heeren niet de aanleiding tot deze beschuldiging geweest zijn?

Justinus is overigens volstrekt niet de oudste getuige voor de leer der Katholieken. Nog ouder is Ignatius, bisschop van Antiochië, een leerling van den Evangelist Joannes, die omstreeks het jaar 107 te Rome den marteldood stierf. Hij moest van Joannes toch wel de ware leer ontvangen hebben, en wat hij zegt, kunnen wij onmogelijk als „Roomsch bijgeloof” verwerpen. Ignatius dan schrijft in zijn brief aan de geloovigen van Smyrna over de dwaalleeraars (ketteren): „Zij onthouden zich van de Eucharistie, dewijl zij niet met ons belijden, dat de Eucharistie het vleesch is van onzen

Heiland Jezus Christus, hetwelk voor onze zonden geleden, hetwelk de Vader opgewekt heeft" ¹⁾).

Daar hij met deze woorden de ketters berispt, wijl zij niet belijden, „dat de Eucharistie het Vleesch van onzen Verlosser Jezus Christus is", geeft hij tevens te kennen: „de rechtge-loovigen belijden, dat de Eucharistie het Vleesch van onzen Verlosser is". Hij zegt niet gelijk de Calvinisten: de Eucharistie „beteekent" alleen het Vleesch des Verlossers; evenmin zooals wij Lutherschen: „*in met en onder*" de Eucharistie is Zijn Vleesch; neen, met de Katholieken zegt hij, dat de spijs zelf, die genuttigd wordt, dus datgene wat tot dan toe nog brood was, 's Heeren lichaam is. Dit echter doet duidelijk onderstellen, dat hij aan eene wezensverandering, eene transsubstantiatie geloofde, juist als de Katholieken van onzen tijd. De leer der transsubstantiatie is bijgevolg geen uitvinding der middeleeuwen, maar eene leer van het oorspronkelijke Christendom, evengoed als de leer der H. Drievuldigheid of die der Menschwording van Gods Zoon.

Even duidelijk als Ignatius spreekt omtrent het jaar 177 Irenaeus, bisschop van Lyon. Ook hij moest het oorspronkelijke Christendom goed kennen; want hij was onderwezen door Polycarpus, een leerling van den Evangelist Joannes. Irenaeus, de dwaalleer willende weerleggen, volgens welke ons lichaam geen deel kan hebben aan het eeuwige leven, getuigt: „ons lichaam wordt gevoed met het Lichaam en het Bloed van Christus, derhalve moet het wel vatbaar zijn voor het eeuwige leven" ¹⁾).

Na deze getuigenissen uit het allereerste Christendom zal het wel overbodig zijn, nog andere uit latere eeuwen aan te halen.

¹⁾ Ignatius ad Smyrn. cap. 7.

²⁾ Irenaeus adv. Haer. l. V. c. 2. n. 3.

De Kerkleeraar Augustinus († 430) zegt bv. in zijn verklaring van Ps. 33: „Christus droeg zichzelf in Zijne handen, toen Hij, Zijn Lichaam overreikende, sprak: „Dit is Mijn Lichaam”, en (over Ps. 98): „Christus heeft ons Zijn eigen Vleesch te onzer zaligheid tot spijze gegeven. Niemand eet dat Vleesch, zonder het eerst te hebben *aangeboden*, en men bezondigt zich niet, als men het aanbidt, maar men zondigt, als men het niet aanbidt.” Al wie zonder vooroordeel de schriften der Vaders leest, zal daarin ongetwijfeld de Katholieke leer over de wezenlijke tegenwoordigheid van Christus en der transsubstantiatie vinden. Zelfs heb ik opgemerkt, dat alle *sekten* van het Oosten, die in de eerste eeuwen zijn afgevallen, het geloof aan de wezenlijke tegenwoordigheid van Christus in de Eucharistie bewaard hebben; bijgevolg bestond het in de Kerk, toen zij zich van haar afscheidden.

Verder komt het mij helder als de dag voor, dat het geloof aan zulk een geheim onmogelijk ingang zou gevonden hebben, als het niet met het Christendom zelf gepredikt was. Had de Roomsche kerk later dit leerstuk verkondigd, dan zou gewis een groote verwarring in veler gemoederen ontstaan zijn. De geschiedenis meldt echter alleen, dat *Berengarius* van Tours, die het eerst, in de *elfde eeuw*, de wezenlijke tegenwoordigheid loochende en bestreed, een algemeene verontwaardiging bij de Christenen heeft verwekt en dat zijne leer alom en eenparig veroordeeld werd.

Indien dus iemand van het oorspronkelijke, onvervalschte Christendom, van de zuivere leer des Evangelies is afgeweken, dan zijn het niet de Katholieken, maar veeleer wij Lutherschen, Protestanten, of hoe wij ook mogen heeten. Niettegenstaande al die getuigenissen, kan men in onze symbolische boeken herhaaldelijk lezen dat de leer der Katholieken over de transsubstantiatie een uitvinding is der middeleeuwen. Mij dunkt, lieve Vader, door dergelijke onhistorische beweringen maken

wij ons belachelijk. Willen wij eerlijk zijn en blijven, dan moeten wij erkennen, dat de Katholieke leer omtrent dit punt de aloude leer is van het Christendom. Doch dan blijft ons geen andere uitvlucht over dan te beweren, dat reeds van de eerste tijden af het Christendom in eene allergewichtigste hoofdzaak verbasterd is geweest, in de leer omtrent Jezus' tegenwoordigheid te midden van ons, in de aanbeddende vereering van het Heilige Sacrament. Maar wie onder allen, die de zorg des H. Geestes voor Zijne Kerk belijden, zou zoodanige verbastering durven staande houden? Of zou van Christus' tijd af tot de *zestiende eeuw* de Geest Gods van Zijne Kerk geweken, en eerst ten tijde der Hervorming het hoogere licht in haar teruggekeerd zijn, om den nacht van het afgodendom te verdrijven? Zouden de uitstekende mannen als Justinus, Ignatius, Irenaeus, Ambrosius, Chrysostomus, Augustinus enz., den zin der Schrift niet begrepen hebben; en zou de Geest des Heeren eerst aan de Hervormers de oogen ontsloten hebben? En ach, wie heeft dan den eigenlijken, den waren zin van de woorden des Bijbels verstaan? De een toch verklaart ze zus, de ander zoo! Wien te gelooven? Ik ben veeleer geneigd, lieve Vader, te gelooven, dat onze groote mannen tot ongerijmdheden zijn vervallen, dewijl ze zich niet lieten leiden door Gods Geest. Dan toch moet men zijn toevlucht nemen tot dwaasheden; getuige Prof. Harnack, die stoutweg durft beweren, dat Christus bij het laatste Avondmaal, geen wijn maar enkel water gebruikt heeft!

Tot zoover hierover! — Uw voorstel, lieve Vader, om een bezoek te brengen aan Professor X, zal ik met genoegen opvolgen. 't Is mij immers om de waarheid te doen: alle bewijsgronden, alle tegenwerpingen wil ik leeren kennen. Het eenigste wat voor mij, behalve de waarheid, nog van belang kan zijn, is, die waarheid te vinden in het Lutherdom en niet in het Katholicismus. Want vind ik ze in het Lutheranisme,

dan zijn in elk opzicht alle zwaarigheden uit den weg geruimd, en blijf ik trouw aan mijn oude, mij dierbaargeworden betrekkingen; ik heb beter uitzicht voor mijn verdere toekomst enz. Geheel anders daarentegen is 't gesteld, wanneer ik de waarheid in den Katholieken godsdienst vinden zou. Dan, ja dan, zouden er groote en zware offers van mij gevorderd worden.

Doch laten wij dit aan de toekomst en de raadsbesluiten van God over! Ik blijf inmiddels, als altoos

Uw getrouwe zoon,
Theobald.

Denzelfden dag, waarop Theobald voorgaanden brief aan zijn vader had verzonden, bezocht hij Professor X.

Deze ontving hem vriendelijk. Hij was reeds door Ds. Berg over het doel van het bezoek ingelicht. Zijn eerste vragen hadden natuurlijk betrekking op zijn ouden vriend in Pommeren, op Theobald's vader. Daarna kwam het gesprek op het onderwerp, dat tot dit bezoek had aanleiding gegeven.

Hoe kunt gij toch, zoo meende Professor X., de gedachte bij u laten opkomen, dat het stuk brood, hetwelk de Katholieken aanbidden, het lichaam van Jezus Christus zijn zou?!

Theobald: Deze gedachte, Professor, is in elk geval niet alleen de mijne. Verder zie ik niet in, waarom ik meer moet terugschrikken voor het wonder, waaraan de Katholieken gelooven, dan voor het wonder, dat ook volgens de Luthersche leer met het Avondmaal gepaard gaat.

Professor X.: Welk wonder bedoelt u?

Th.: Dat wij werkelijk het Lichaam en Bloed van Jezus Christus ontvangen, hoewel wij oogenschijnlijk slechts brood en wijn nuttigen.

Professor X.: Wel? Wie dwingt u dan, aan zulk een wonder te gelooven?

Th.: Dwingen doet mij niemand. Maar ik heb het altijd zoo van mijn vader geleerd, en 't is ook de leer der Lutherse Kerk.

Professor X.: Doch niet de leer der Evangelische kerk van Pruisen. (Staatskerk). Want deze laat ieder vrij, ten opzichte van het Avondmaal de Calvinistische of de Luthersche leer te volgen. Ik voor mij ben het eens met de opvatting der Calvinisten of Gereformeerden, en volgens deze is het Avondmaal niets anders dan een gedachtenismaaltijd.

Th.: Met uw verlof, Professor! Hoe verklaart U dan de woorden der heilige Schrift? Daar staat toch duidelijk: „Dit is mijn Lichaam, dit is mijn Bloed”?

Professor X.: Nu, deze woorden zijn even figuurlijk te verstaan, als zoovele andere. Het gansche Avondmaal is enkel een plechtige gedachtenis aan den Verlosser; meer niet. In dien zin zegt Christus: „Dit is Mijn Lichaam”.

Th.: Dat is toch minstens een zonderlinge uitdrukking. Wanneer ik een vriend ten afscheid een gedachtenis wil geven, schenk ik hem bijvoorbeeld mijn portret. Ik kan eraan toevoegen: „Dat ben ik”, of: „Dat is mijn lichaam”. Maar wie ter wereld toont zijn vriend tot aandenken een stuk brood, geeft het hem te eten zeggende: „Dat ben ik”, of zelfs: „Dat is mijn lichaam”?

Professor X.: Nu, ik geef toe: er is wel iets raadselachtigs in deze zaak.

Th.: Is ze raadselachtig, dan moet men, dunkt mij, ze verklaren, zooals ze van het begin der Kerk af verstaan en verklaard is. Altijd echter heeft men ze zóó begrepen, dat Christus ons waarachtig en werkelijk Zijn Lichaam tot voedsel geeft.

Professor X.: Dan zoudt U immers een verandering van brood in vleesch moeten aannemen?

Th.: En waarom niet! Als Christus te Kana water in wijn

veranderd heeft, opdat de goede lieden, welke bruiloft hielden niet in verlegenheid zouden komen, waarom zou Hij dan niet brood in Zijn Lichaam veranderen, om zich op de nauwste wijze met ons te vereenigen en steeds onder ons tegenwoordig te blijven?

Prof. X.: Dat zou immers een wonder zijn, of liever een onnoemelijk aantal wonderen! En wonderen neemt de heden-daagsche wetenschap niet meer aan.

Th.: Dan zou ook geheel het Christendom door de heden-daagsche wetenschap te niet gedaan zijn. Want het is op wonderen gegrondvest van het begin tot het einde, van de Menschwording van Gods Zoon af tot aan Zijne Opstanding en Hemelvaart.

Prof. X.: Nu, die verhalen der heilige Schrift moeten eveneens figuurlijk verstaan worden, zoodat ze niet in tegenspraak komen met de moderne wetenschap.

Th.: Op wat wijze zou er tegenspraak kunnen zijn? Of U gelooft aan een persoonlijken God, Professor, of U gelooft er niet aan. In 't eerste geval, moet U de mogelijkheid van wonderen toegeven. Want dezelfde Schepper, die de eerste menschen schiep, kan toch nu wel eenen doode het leven teruggeven! En Hij, die den wijnstok gemaakt heeft, kan toch ook nu wel water in wijn veranderen! — Geloof U evenwel niet aan een persoonlijken God, dan zult U met David Strausz moeten toegeven: Wij zijn geen Christenen meer!

Professor X.: Laten we dat buiten de quaestie, vriend-lief! Ik zeg u: De plaatsen der heilige Schrift, die wonderen schijnen te vermelden, moeten anders uitgelegd worden, nl. zóó dat ze de moderne wetenschap niet tegenspreken.

Th.: Professor! Hoe zal U dan het zesde hoofdstuk van het Evangelie van Joannes, waarin Christus belooft ons Zijn Vleesch te eten en Zijn Bloed te drinken te geven, anders verklaren, dan zooals de woorden letterlijk luiden en zooals

die plaats van de eerste tijden des Christendoms verstaan is en heden nog verstaan wordt door Katholieken en Lutheranen, Russen en Grieken? U hebt hier zeker een Bijbel bij de hand; veroorloof, dat ik u even de plaats daaruit voorlees! Jezus spreekt dan:

„Ik ben het brood des levens. Uwe vaders hebben in de woestijn het manna gegeten, en zijn gestorven. Dit is het brood, hetwelk uit den hemel nederdaalt, opdat zoo wie daarvan eet, niet sterve. Ik ben het levende brood, die uit den hemel ben nedergedaald. Zoo iemand van dit brood eet, die zal leven in eeuwigheid; en het brood, dat Ik zal geven, is Mijn vleesch voor het leven der wereld.” (Joës. VI, 48—52).

Prof. X. Welnu, vriend, dat alles is beeldspraak en moet figuurlijk verklaard worden.

Th. Maar wat zegt U dan van de volgende woorden, Professor? De heilige Schrift vervolgt:

„De Joden dan strenden onder elkander en zeiden: Hoe kan deze ons Zijn vleesch te eten geven? Jezus echter sprak tot hen: Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u, tenzij gij het vleesch van den Zoon des Menschen eet en Zijn bloed drinkt, zult gij het leven in u niet hebben. Die Mijn vleesch eet en Mijn bloed drinkt, heeft het eeuwige leven en Ik zal hem ten jongsten dage opwekken. Want Mijn vleesch is waarlijk spijs en Mijn bloed is waarlijk drank. Die Mijn vleesch eet en Mijn bloed drinkt, blijft in Mij en Ik in hem. Gelijk de levende Vader Mij gezonden heeft, en Ik door den Vader leef, zoo zal ook hij, die Mij eet, door Mij leven. Dit is het brood, hetwelk uit den hemel is neergedaald; niet gelijk uwe vaders manna gegeten hebben en gestorven zijn. Wie dit brood eet, zal leven in eeuwigheid”. (Joes. VI: 53—59.)

Hoe legt U deze woorden uit, Professor?

Prof. X. Ik leg ze eveneens figuurlijk uit, zooals ik u dat reeds betreffende de voorafgaande woorden gezegd heb.

Th. : Als Christus Zijne woorden hier in een figuurlijken zin wil opgenomen hebben, dan heeft Hij zich vrij onhandig uitgedrukt. Want ik vraag u, Professor: had Hij zich wel krachtiger en duidelijker kunnen uitdrukken, indien Hij Zijne woorden niet figuurlijk maar letterlijk wilde doen verstaan?

Overigens wordt Zijne bedoeling nog duidelijker, doordat Christus wat verder het Avondmaal met Zijne Hemelvaart vergelijkt. Zijne gedachte is ongeveer als volgt: Mijne Hemelvaart is iets ongehoords en nauwelijks te gelooven; nochtans zal zij in werkelijkheid en niet alleen figuurlijk plaats hebben. Eveneens is het eten van Mijn vleesch schijnbaar iets ongehoofs; toch ook dit moet letterlijk verstaan worden ¹⁾. Aldus is, ten minste volgens mijne meening, de zin van het vervolg der geschiedenis, alwaar het luidt:

„Dit sprak Hij in de synagoge, toen Hij te Kapharnaüm leerde. Velen dan van Zijne leerlingen, het hoorende, zeiden: Deze rede is hard; en wie kan haar aanhooren? Daar nu Jezus bij zichzelf wist, dat Zijne leerlingen daarover morden, zeide Hij tot hen: Ergert u dit? Indien gij dan den Zoon des menschen zult zien opvaren, waar Hij te voren was?“ (Joes VI, 60—63).

Uit deze woorden leid ik af, Professor, dat de nuttiging van het Lichaam van Jezus Christus evengoed letterlijk moet

¹⁾ Zóó bij L. von Hammerstein. Natuurlijker schijnt de verklaring van Corluy, volgens wien niet »het Avondmaal met de Hemelvaart» vergeleken wordt, maar de moeilijkheid om te gelooven aan het nuttigen van Christus' lichaam zooals die *nu* is, met de moeilijkheid zooals die zijn *zal* als Christus' lichaam in den hemel is. De invulling luidt dan ongeveer: (Maar wat) dan als gij den Zoon des menschen zult zien opvaren...? (Dan zult gij nog moeten gelooven, dat gij op aarde Zijn lichaam nuttigt!) — Ook zóó blijkt intusschen, dat Christus van Zijne bewering niets terugtrekt, ze niet verzacht, maar versterkt en bevestigt, ongeveer als Joes I, 50 en III, 42.

verstaan worden, als de Hemelvaart, waarvan de leerlingen ooggetuigen waren.

Prof. X. Mijnenwege moogt gij die gevolgtrekking maken, beste vriend. Wat echter, als ik u zeg, dat ook de Hemelvaart figuurlijk (als beeldspraak) moet verklaard worden?

Th. Hoe is dat mogelijk, Professor? Laat ons de woorden uit de Handelingen der Apostelen eens nagaan, waar de Hemelvaart verhaald wordt! Daar lees ik:

„En als Hij dit gesproken had, werd Hij, terwijl zij aanschouwden, opgenomen, en eene wolk onttrok Hem aan hunne oogen”. (Hand. I, 9).

Prof. X. Zeker! Dat staat wel in de Handelingen der Apostelen; maar die Handelingen zijn eerst van lateren datum, en derhalve niet te vertrouwen.

Th. Op welk argument steunt uw bewering, Professor?

Professor X. Omdat zij anders iets onmogelijks zouden bewijzen, dat namelijk een man zonder luchtballon of een ander dergelijk middel zich vrij in de wolken heeft verheven.

Th. Nu ja! Wonderen houdt U eenmaal voor onmogelijk. Keeren we intusschen tot het Evangelie van Joannes terug! Nadat dan Jezus op genoemde wijze over het eten van Zijn vleesch en het drinken van Zijn bloed gesproken heeft, luidt het verder:

„Van toen af gingen velen Zijner leerlingen terug, en wandelden niet meer met Hem. Jezus sprak alzoo tot de twaalf: Wilt ook gij weggaan? En Simon Petrus antwoordde Hem: Heere, tot wien zullen wij gaan? Gij hebt de woorden des eeuwigen levens, en wij hebben geloofd en erkend, dat gij zijt de Christus, de Zoon Gods”. (Joes VI, 67—70).

't Is hier toch evident, Professor, dat velen der aanwezigen de woorden des Heilands niet in den figuurlijken, maar bepaald in den letterlijken zin opnamen. Wilde Hij nu deze uitdrukking in een geheel anderen zin verstaan hebben, dan

waarin Zijne toehoorders die, volgens het gewone taalgebruik, verstonden en zelfs verstaan moesten, dan was het volstrekt noodig, en Christus was als Leermeester verplicht, dat Hij zich daarover nader en duidelijker verklaarde, gelijk bij vele andere gelegenheden; anders toch had Hij zelf tot een verkeerd begrip Zijner woorden en den daaruit volgende afval van Hem aanleiding gegeven. Dat deed Christus niet. Welk duidelijker bewijs verlangt U nog voor den letterlijken zin van Christus' woorden?

Prof. X. Mijn beste studiosus! Deze plaats zou voorzeker de Luthersche of, als u wilt, de Katholieke leer omtrent het Avondmaal bevestigen, in geval ze echt was. Maar is ze zulks wel?

Th. Wie twijfelt dan aan hare echtheid?

Prof. X. Ik voor mij twijfel er zeer aan.

Th. En waarom?

Prof. X. Wat nu eenmaal niet geschieden kan, is nooit geschied en zal ook nimmer geschieden. Een plotselinge verandering van brood in vleesch en van wijn in bloed is chemisch onmogelijk en kan derhalve niet gebeuren. Was nu gezegde plaats bij Joannes echt, dan zou ik moeten aannemen, dat Jezus iets onmogelijks gezegd had. Doch dat strijdt met het karakter des Verlossers. Bijgevolg zeg ik liever: De plaats is onecht.

Th. Dus met andere woorden: Indien de plaats echt was, zouden wij aan een wonder moeten gelooven. Wonderen zijn echter volgens de bevindingen der moderne wetenschap onmogelijk: dus kan bedoelde plaats niet echt zijn.

Prof. X. Juist zoo, mijn vriend; goed begrepen!

Theobald had er genoeg van. Hij maakte van de eerste gelegenheid de beste gebruik, om voorgoed de connexie af te breken.

III.

Het Offer van het Nieuwe Verbond.

Aldus was dan het onderhoud van Theobald met Professor X. uitgevallen. Theobald verzuimde niet, zijn vader daarover bericht te zenden. Spoedig echter kreeg hij het volgende antwoord:

Lieve Theobald!

Het verdroot mij zeer, dat mijn oude vriend X., zooals ik uit uwen brief gezien heb, zoo ten volle de richting van den Evangelischen Bond, of liever, het moderne ongeloof is toegedaan. Ik wist het niet. Anders had ik u nooit of nimmer naar hem verwezen.

Doch helaas, heden ten dage denken maar al te veel professoren der godgeleerdheid evenals hij; ik had dus beter gedaan, met eerst te informeeren naar zijn tegenwoordige richting. Deze heeren behouden van het Christendom enkel nog den naam, meer niet. 't Is gedeeltelijk de straf voor onze Pruisische „Union” van 1817. Men wilde ons Lutheranen met de Calvinisten tot één godsdienst samensmelten, om daardoor meer eenheid te brengen in het Protestantisme; men heeft toen evenwel een hoofdpunt van het Christendom, nl. de wezenlijke tegenwoordigheid des Heeren in het Avondmaal, als een bijzaak beschouwd. Want ons, Lutheranen, die aan deze tegenwoordigheid gelooven, heeft men met de Calvinisten, die haar loochenen, tot ééne Kerk vereenigd. Zoo moest het geloof aan

dit leerstuk meer en meer verdwijnen en met dit geloof tevens het vaste geloof aan de overige leerstukken des Christendoms.

Had men ons toch bij ons oud Lutherdom gelaten!

Wat u nu betreft, lieve Theobald, zonder het te willen, had ik u bijna in de Charybdis van het ongeloof gestort, om u te bewaren voor de Scylla der Roomsche Kerk! Goddank, gij zijt in deze bekoring niet bezweken. Doch wees nu ook op uw hoede voor de Scylla van het Romanismus! Hoed u voor de verleidende aantrekkelijkheid van den Katholieken eeredienst!

Gij meent, de Katholieke leer over de Mis als echt Christelijk bewezen te hebben, doordien gij de transsubstantiatie met getuigenissen uit de H. Schrift en de Kerkvaders hebt willen staven. Maar hoever zijt gij daarvan nog verwijderd! Ondersteld, dat de transsubstantiatie overeenkomstig den Bijbel is, zou het daarom ook de Mis zijn? In de verste verte niet! Bedenk toch, dat volgens de Katholieke leer de Mis te gelijk een offer moet zijn, en niet, gelijk bij ons, enkel een Avondmaalsviering! Als zou Christus een offer ingesteld hebben! Als zou het Kruisoffer op Golgotha ontoereikend zijn en dagelijks door die Misoffers aangevuld moeten worden, welke de Roomsche priester aan het altaar opdraagt! Alsof de Apostel Paulus in zijn brief aan de Hebreeuwen niet uitdrukkelijk verklaart, dat er na het Kruisoffer geen offers meer plaats mogen hebben! Ziehier zijne woorden:

„Niet in het met menschenhanden gewrocht heiligdom . . . is Jezus ingegaan, maar in den hemel zelven, om nu te verschijnen voor het aangezicht Gods voor ons; noch *opdat Hij menigmaal offere Zichzelven*, gelijk de hoogepriester jaarlijks ingaat in het heiligdom met vreemd bloed, (want dan had Hij dikwijls moeten lijden van het begin der wereld af); nu echter is Hij *éénmaal* verschenen, om door Zijn offer de zonden weg te nemen. En zooals het voor den mensch bepaald is, eenmaal te sterven, waarop het oordeel volgt; zoo werd

ook Christus *éénmaal geofferd*, om de zonden van vele menschen weg te nemen" (Hebr. IX, 24—28).

„Wij zijn geheiligd door de offerande des Lichaams van Jezus Christus *eens voor altijd*. En iegelijk priester staat wel dagelijks dienst doende en offerende menigmaal dezelfde offeranden, welke nimmer zonden kunnen wegnemen. Deze echter is, *ééne offerande voor zonden geofferd hebbende*, in altoosdurendheid gezeten ter rechterhand Gods Want *door ééne offerande* heeft Hij in altoosdurendheid voleindigd degenen, die geheiligd worden. . . . Waar echter vergeving is van deze (van zonden en onwettigheden), *is er geene offerande meer voor zonde*". (Hebr. X, 10—18).

Zoover de H. Paulus. Nu vraag ik u, lieve Theobald: Waar blijft na deze woorden der H. Schrift het Roomsche Misoffer? Is het nog overeenkomstig den Bijbel? Is het niet veeleer in tegenspraak met het woord Gods? De H. Schrift verzekert allernadrukkelijkst, dat Christus zich na het Kruisoffer niet meer opoffert, dat het Kruisoffer voldoende is tot delging der zonden van alle tijden.

En nu komt de Roomsche priester en wil den Heiland alle dagen door zijne (des Roomschen priesters) handen zich opnieuw aan God laten opofferen?

Neen, neen, mijn dierbare Theobald. Met bovenstaande woorden valt het geheele broddelwerk der Roomsche Mis in duigen. In het licht dier woorden beschouwd, schijnt het wat het inderdaad is, nl. een ijdele en snoode menschelijke instelling. Nog meer! Diezelfde Kerk, welke met haar Misoffer zoo ver is afgedwaald van het zuivere Evangelie, vermeet zich aanspraak te maken op onfeilbaarheid. Daaruit blijkt, dat niet alleen het Misoffer, maar het geheele Katholicismus een grove leugen is.

Denk over dat alles na, lieve Theobald, en hoed u voor deze Roomsche Scylla!

In de hoop, dat deze mijne woorden u voorgoed van uwe Roomsche tendenties hebben bevrijd, blijf ik als altoos

Uw getrouwe, u innig liefhebbende Vader.

(Theobald's antwoord).

Lieve, dierbare Vader!

Gij betreurt het, mij aan den rand van de Charybdis des ongeloofs gevoerd te hebben, dewijl gij zelf mij hebt aangespoord tot een onderhoud met Professor X. Vergeef mij echter de volgende openhartige verklaring. In uw laatsten brief hebt gij mij dichter bij dien rand gebracht, dan het gesprek met Professor X. vermocht. En hoe dat? Ik zal het u verklaren.

Op het eerste gezicht schenen mij uwe plaatsen uit den brief aan de Hebreëuwen onweerlegbaar te bewijzen, dat de Katholieke Kerk ver was afgedwaald van het ware Christendom, dat zij verdiende, eerder de kerk van den antichrist, dan de Kerk van Christus genoemd te worden. Daaruit volgde deze overdenking: dan is ook de gansche Russische Kerk van het ware Christendom afgefallen; want ook zij beschouwt de Mis als een offer, waarin zich Christus door de handen van den zichtbaren priester dagelijks opnieuw aan den hemelschen Vader opdraagt. Eveneens de Grieksche Kerk van het Turksche rijk, die van het koninkrijk Griekenland enz. Vóór Luthers optreden zou derhalve de algeheele Christenheid afgedwaald zijn! Ja, ook Luther — dat staat bij mij meer en meer vast, was bepaald afgeweken van het zuivere Christendom, omdat hij, tegen de letter der Schrift in, Christus tegenwoordig heet te zijn, niet bij de woorden des priesters, maar eerst bij de nuttiging der geloovigen. Calvijn was nog veel verder afgeweken, wijl hij zelfs Christus' tegenwoordigheid geheel en al loochent.

Waar bleven dan, lieve Vader, de beloften des Heeren,

dat Hij Zijne Kerk door den H. Geest in alle waarheid leiden zou? Zou het Christendom misschien geheel en al een verzinsel zijn? Zou Professor X. met zijn ongeloof en zijn „nieuwere wetenschap” toch nog gelijk hebben? — Ziedaar de bekoring, die mij bestormde, ziedaar de Charybdis des ongeloofs, waarnaar Gij, lieve Vader (vergeef mij deze uitdrukking!) mij voerdet.

Intusschen zei ik tot mij zelven: zoo gemakkelijk zullen wij ons toch niet gevangen geven! Eerst zullen we onderzoeken, wat van Katholieke zijde ten gunste van het Misoffer en tegen de bewijzen, die Gij aan den brief aan de Hebreeuwen ontleent, wordt ingebracht.

Daar ontmoet ik vooreerst een plaats, die eveneens tot den brief aan de Hebreeuwen behoort. Zij luidt: „Wij hebben een altaar, waarvan zij niet eten mogen, die den tabernakel dienen”. (Hebr. XIII, 10.) Hier stelt dus Paulus de Christenen („wij”) tegenover de Joden („die den tabernakel dienen”) en zegt, dat de Christenen reeds bij zijn leven, een altaar en bijgevolg ook een offer hadden; want waar een altaar is moet men ook in de eerste plaats aan een offer denken, dat op het altaar wordt opgedragen. En het is een altaar, waarvan gegeten wordt; dit nu onderstelt klaarblijkelijk een zichtbaar offer en wel een spijsoffer, zooals de Katholieken er een zien in hunne Mis. Vervolgens dat het spijsoffer der eerste Christenen wezenlijk het H. Misoffer was, leert Paulus in zijn eersten brief aan de Corinthiërs: „Gij kunt niet uit den kelk des Heeren drinken en tevens dien der duivelen (afgoden): gij kunt geen deelgenoot wezen van de tafel des Heeren en van de tafel der duivelen” (1 Cor. X, 20 en 21). Deze woorden beteekenen: het is u, Christenen, niet geoorloofd den kelk te drinken, die op uwe altaren den Heer wordt opgedragen, en tevens dien, welke op de altaren der heidenen aan de afgoden of duivels ten offer wordt gebracht; evenmin is het u geoor-

loofd te eten van de heilige spijsen, die den Heer geofferd zijn, en tevens deel te nemen aan de spijsen, die den duivelen worden gewijd. Maar wat is deze den Heer geofferde kelk anders dan de Kelk van Christus' bloed, en wat is die Gode gewijde offerspijs anders dan het Lichaam des Heeren? De Apostel toch had zelf even te voren gezegd: „De kelk der zegening . . . is hij niet de gemeenschap met Christus' bloed? En het brood, dat wij breken, is het niet de gemeenschap met het Lichaam des Heeren?” (1 Cor. X, 16).

Verder trof ik de plaats van den profeet Malachias aan: „Ik heb geen behagen meer in u (de priesters van het Oude Verbond) zegt de Heer der heirscharen, en Ik neem geene offers meer van u aan. Want van de opkomst tot den ondergang der zon zal Mijn naam verheerlijkt worden onder de volkeren, en op alle plaatsen zal Mijnen naam geofferd en een zuiver (spijs)-offer worden opgedragen”. (Malach. I: 10, 11). Dat alles zien de Katholieken verwezenlijkt in hun Misoffer. De Mis is een spijsoffer en wordt thans „op alle plaatsen” opgedragen, in Europa, Azië, Afrika, Australië en Amerika.

Wat nu te zeggen, lieve Vader? Uwe plaats uit den brief aan de Hebreeuwen schijnt te ontkennen, dat er na het Kruisoffer nog een offer bestaan zal. De plaatsen daarentegen die de Katholieken uit dienzelfden brief en uit Malachias aanhalen, schijnen dat juist uitdrukkelijk te bevestigen. Spreekt de heilige Schrift zich dan tegen? Dan zou ik wederom voor de Charybdis des ongeloofs staan en moeten zeggen: Het zoogenaamde „Woord Gods” bestaat niet; en bijgevolg bestaat er evenmin een Christendom, dat op dit „Woord Gods”, op den Bijbel gebouwd is.

Zoo lichtzinnig wil ik mij echter ook ditmaal niet in de Charybdis storten; ik wil beproeven, of de verschillende, schijnbaar tegenstrijdige, elkander tegensprekende plaatsen bij nauwkeuriger onderzoek niet overeen te brengen zijn. Ziehier

dan wat ik zooal gedacht heb. Over 't algemeen is het Oude Verbond een voorafbeelding van het Nieuwe, en zijn de afzonderlijke instellingen des Ouden Verbonds een voorbeeld, een type voor daarmee overeenkomende instellingen van het Nieuwe. Nu vind ik in het Oude Verbond (met andere) vooral twee onderscheidene soorten van offers: brandoffers en spijsoffers. Zou misschien in het Nieuwe Verbond het Offer van Golgotha aan het brandoffer beantwoorden? en de Mis der Katholieken aan het spijsoffer? Zou uwe plaats uit den brief aan de Hebreëuwen niet kunnen beteekenen, dat er na het Offer des Kruises geen dergelijke brandoffers meer zullen bestaan? Zouden daarentegen mijne schriftuurteksten niet het spijsoffer beduiden, dat bij het laatste Avondmaal werd ingesteld en ook nog na het Kruisoffer moet voortduren?

En inderdaad, dit is de uitleg, dien ik bij de Katholieken heb gevonden, o. a. in *Deharbe's Verklaring der Katholieke Geloofs- en Zedenleer* ¹⁾. Dat boek van Deharbe bewijst mij tegenwoordig uitstekenden dienst, en ik kan het u niet genoeg aanbevelen, lieve Vader. Als gij het leest, zult gij zien, dat de Katholieken in vele punten *geheel iets anders* leeren, dan wij ons voorbeelden.

Maar, om op ons onderwerp terug te komen, de Katholieken leeren, dat het Misoffer een voortzetting, een vernieuwing en een zinnebeeldige voortzetting van het Kruisoffer is. In beide (het Kruis- en het Misoffer) is de Offerande volkomen dezelfde, namelijk Jezus Christus. Ook de Offeraar, de offerende Priester, is in beide offers Jezus Christus, de eeuwige Hoogepriester. Want de mensch, dien men als priester aan 't altaar ziet, is enkel Christus' plaatsbekleeder en werktuig. Slechts de *wijze*

¹⁾ Van dit verdienstelijk werk is een Hollandsche bewerking verschenen door B. Dankelman. (Utrecht, Wed. J. R. Van Rossum). Vgl. 3e Uitgave, 1882, Dl. IV, blz. 260 vlgg.

van offeren is verschillend; op het Kruis offerde zich Christus éénmaal op een bloedige wijze, in de Mis offert Hij zich steeds opnieuw op onbloedige wijze. Vooral echter het doel van beide offers verschilt: door het bloedige Kruisoffer heeft Christus eens en voor altijd overvloedig voldoening geschonken voor alle zonden der geheele menschheid; door het Misoffer past Hij voortdurend opnieuw de onuitsprekelijke schatten van genade op ons toe, welke Hij door het Kruisoffer verdiend heeft.

Gij zult mij nu toegeven, lieve vader, dat deze opvatting der Katholieken niets onredelijks bevat. Ons, Lutheranen, klinkt ze, wel is waar, eenigszins vreemd, als iets, dat niet tot het Christendom behoort. Doch vóór onze losscheuring van de Roomsche Kerk was deze opvatting onzen voorvaderen evenzoo aannemelijk en scheen hun evengoed een wezenlijk hoofdpunt van het Christendom, als wij thans den heiligen doop en het heilige Avondmaal als hoofdzaken beschouwen. Wat nu, als deze opvatting eens de ware was, die de schijnbare tegenstrijdigheden der H. Schrift in overeenstemming weet te brengen? Laten we de bijbelteksten wat van naderbij beschouwen!

Uwe plaatsen uit den brief aan de Hebreëruwen hebben slechts één bepaalde soort van offer op 't oog, nl. de offers, *waardoor telkens opnieuw voor onze telkens herhaalde zonden voldoening moet gegeven worden.* Juist dergelijke offers zijn, volgens de door u aangehaalde plaatsen, na het Offer van Golgotha overbodig geworden. Van andere offers, welke de toepassing der reeds verkregen voldoening en bovendien nog geheel andere vruchten ten doel hebben, is er in de verste verte geen sprake. Van deze laatste wordt volstrekt niet beweerd, dat zij na het Offer op Golgotha overbodig zijn en daarom niet meer zullen opgedragen worden. Verlangt gij bewijzen, dat uwe plaatsen enkel en alleen van zoenoffers spreken? Welaan! Hebr. IX, 26: Christus is eenmaal verschenen „om door Zijn offer de zonden

weg te nemen"; dat Hij zich nog tot een ander doel dan de uitdelging der zonden opoffert, wordt volstrekt niet ontkend. Datzelfde geldt van Hebr. IX, 28: „Zoo werd Christus eenmaal geofferd, *om de zonden van vele menschen weg te nemen*"; eveneens Hebr. X, 12: „Deze echter, ééne offerande *voor zonden* geofferd hebbende" enz.; insgelijks Hebr. X, 18: „Waar echter vergeving is van deze (van zonden), is er geene offerande meer *voor zonde*."

Uwe plaatsen, lieve Vader, zeggen, dat zoenoffers, beantwoordende aan de slachtoffers van het Oude Verbond, niet meer noodig zijn, nadat Christus éénmaal op bloedige wijze zichzelf heeft geofferd. Dit nu is volkomen waar en wordt ook door de Katholieken geloofd.

Mijne plaatsen daarentegen toonen aan, dat er een andere soort van Offers ook in het Nieuwe Verbond en na het Offer op Golgotha nog zullen gebracht worden; zelfs worden ze als spijsoffers gekenschetst, dus in zooverre als verschillend van het Kruisoffer! In den brief aan de Hebreëuwen (XIII, 10) lezen wij: „Wij hebben een altaar, waarvan zij niet eten mogen, die den tabernakel dienen." Een altaar echter, waarvan gegeten wordt, geeft duidelijk te verstaan, dat er sprake is van een spijsoffer. Eveneens gewaagt de profeet Malachias (I, 10, 11) van een zuiver offer, dat op „alle plaatsen" zal opgedragen worden; het Hebreeuwsche woord מִנְחָה (mincha), dat hier voor „offer" gebruikt is, duidt in 't bijzonder een spijsoffer aan, zooals dit beschreven wordt Lev. II, 1—15.

Aldus wordt die schijnbare tegenspraak der H. Schrift opgelost. Ik kan nu voortaan den Bijbel als Gods onfeilbaar woord, waarin geen leugen, geen tegenspraak is, vereeren; ik behoef mij niet in de Charybdis des ongeloofs te storten. Die tegenstrijdigheid kan opgelost worden; doch zeker alleen dan, als men met de Katholieken in de Mis een offer aanneemt, een spijs- en zoenoffer, waarin zich Christus voortdurend opnieuw

op onbloedige wijze door de handen des priesters aan den hemelschen Vader opdraagt, niet om nieuwe verzoening te *verdienen*, maar om op ons de heilzame kracht van het onbloedig Kruisoffer *toe te passen* en ons tot boetvaardigheid te stemmen; een offer, dat Hij bij het laatste Avondmaal voor alle tijden heeft ingesteld, met de woorden: „Doet dit te mijner gedachtenis”; een offer, waaraan ook de leeken deelhebben, als zij er bij tegenwoordig zijn en nog inniger, als zij de heilige Offerspijs, het Avondmaal ontvangen.

Als dat alles zoo is, dan volgt daaruit vanzelf, lieve Vader, dat wij, Protestanten, niets hebben, dan een jammerlijk misvormd Christendom, dat wij een parel hebben verloren, van onschatbare waarde. Ten onrechte plaatsen wij nog altaren in onze kerken. Waartoe toch altaren, als er niets te offeren is? Wij mogen ook niet meer spreken van een „strijd voor troon en altaar”: want een altaar, ten minste zulk een, dat zijn naam met recht draagt, hebben we niet meer.

Gij weeklaagt, lieve Vader: „Had men ons toch bij ons oud Lutherdom gelaten!” Ik voor mij graaf wat dieper en roep met het oog op bovenstaande waarheden uit: „Had men ons toch bij ons oud Katholiek geloof gelaten!” Want het geloof aan de Mis, als het Spijsoffer des Nieuwen Verbonds, is inderdaad zoo oud, als het Christelijk geloof zelf. Uit de boeken, die ik bij de hand heb, zou ik U onloochenbare getuigenissen der Kerkvaders kunnen aanhalen, om de oudheid van het Misoffer te bewijzen, zooals ik dat onlangs voor de leer der transsubstantiatie gedaan heb. Ik beroep mij evenwel liever op de merkwaardige bekentenis van een vurigen Protestant. Ik heb die verklaring in het zooeven vermelde boek van De harbe (bl. 275) gevonden. Dr. GRABE, een wakker voorvechter der Anglikaansche kerk, heeft in het begin der vorige eeuw de werken van Irenaeus uitgegeven. Hij had toen natuurlijk gelegenheid, om het ware geloof der eerste Christenen grondig

BIBL. CONV.

O. F. M.

WIJCHENS

te leeren kennen. Genoemde geleerde erkent uit volle overtuiging: „Het is boven allen twijfel verheven, dat Irenaeus en alle Vaders, wier schriften wij nog bezitten, zoowel de tijdgenooten der Apostelen als de onmiddellijke opvolgers der Apostelen, de H. Eucharistie (dus het Avondmaal, de Mis) hebben gehouden voor het offer des Nieuwen Verbonds.... En inderdaad, ten bewijze dat deze leer en dit gebruik niet slechts enkele kerken of leeraren, maar de geheele Kerk, als van de Apostelen en van Christus overgeleverd, eigen was, strekken de duidelijke woorden van Irenaeus, alsook van den heiligen martelaar Justinus, die nog vóór hem leefde, van den H. Ignatius, Tertulliaan, den H. Cyprianus en anderen.”

Dat was derhalve het geloof der oorspronkelijke Kerk, lieve Vader, niet, wat *Luther* en *Calvijn* daarvoor in de plaats stelden. De eerste ontveinsde zelfs niet, dat hij door de verwerping van het H. Misoffer met de eenstemmige leer der Vaders en der geheele Kerk in openlijke tegenspraak verviel. Met weemoed herhaal ik den wensch: „Had men ons toch bij het oude Katholieke geloof gelaten!”

Ten slotte nog een enkel woord. Gij vergelijkt het ongeloof met de Charybdis en het Katholicismus met de Scylla en vermaant mij, tusschen beide door te zeilen, zonder in de eene of de andere kolk te geraken. Dien gulden middelweg geven volgens u de symbolische boeken van het Lutherdom aan. Sta mij toe, een eenigszins andere vergelijking daartegenover te stellen. Mij komt de Katholieke kerk meer en meer voor als de onwrikbare rots, het ongeloof daarentegen als de afgrond, die aan hare voeten gaapt. Het Protestantisme nu wil niet in den afgrond storten, wil echter ook niet op de rots staan. Zal het dat op den duur kunnen volhouden?

IV.

De Communie onder ééne gedaante.

(Uit den brief van Ds. Berg).

Mijn lieve beste Theobald!

Met droefheid zie ik wederom, hoe gij al meer en meer tot de Roomschen begint over te hellen. Voor u is de Roomsche Kerk reeds een „onwrikbare rots” geworden.

Nu ja! Ik moet die Kerk, ondanks haar menigvuldige afwijkingen, in menig opzicht bewonderen. Zij weet hare geloovigen veel vaster aan zich te verbinden, weet veel grooteren invloed op hen te oefenen, dan onze Evangelische Kerk mogelijk is. Maar „een onwrikbare rots”? „Een rots der waarheid”? Dat nooit! Een treffend voorbeeld moge u toonen, hoe deze Roomsche Kerk van de waarheid en van de getrouwheid aan onzen Heer Jezus Christus is afgeweken. Christus nam bij het laatste Avondmaal den kelk, zegende hem en gaf dien aan Zijne leerlingen zeggende: „Drinkt allen daaruit” (Matth. XXVI, 27); de Roomsche Kerk *laat niet allen daaruit drinken*, zij onthoudt den kelk aan de leeken. Christus sprak verder: „Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u, tenzij gij het Vleesch van den Zoon des menschen eet en Zijn bloed drinkt, zult gij het leven in u niet hebben” (Joes VI, 54); *de Roomsche Kerk echter gedooft niet, dat de leeken het bloed des Heeren drinken*; zij sluit hen bijgevolg uit van het eeuwige leven. En die Kerk, welke aldus handelt, zou de onwrikbare rots zijn, waarop wij moeten staan, om niet in den afgrond des ongeloofs te vallen? Theobald, Theobald, waarheen voert u uwe verblinding!

(Theobald's antwoord).

Eén punt vooral uit uw laatsten brief, lieve Vader, heb ik kalm en rustig overwogen, en getracht door studie mij daarin licht te verschaffen. Het is de Communie onder ééne gedaante.

Gij beroept u op den tekst van Joannes VI, 54 : „Tenzij gij . . . Zijn Bloed drinkt, zult gij het leven in u niet hebben.” De Katholieke Kerk, zoo zegt gij, sluit alzoo de leeken van het eeuwige leven uit, doordat zij hun den kelk weigert.

Was deze uwe uitlegging juist, dat men namelijk niet kan zalig worden zonder de Communie onder beide gedaanten te ontvangen, dan zouden, dunkt mij, de volgende onhoudbare gevolgtrekkingen daaruit afgeleid moeten worden : Alle heidenen en Joden gaan onfeilbaar verloren, want zij ontvangen de Communie in 't geheel niet. Alle kinderen, heidenen, Joden of Christenen, zijn voor eeuwig verdoemd, als zij vóór de Communie sterven. De 220 millioen Katholieken gaan voor eeuwig naar de hel; alleen uitgezonderd de priesters, die in de Mis beide gedaanten nuttigen, en de Oostersche Katholieken, wien de Kerk beide gedaanten altoos heeft toegestaan. Alle Gereformeerden zijn eeuwig verdoemd; want zij ontvangen het Avondmaal als gewoon brood. De leden der Pruisische Evangelische kerk, voor zoover zij de Gereformeerde belijdenis volgen, zullen eveneens eeuwig verdoemd zijn. Wie bleef er dan nog over voor den hemel? bijna niemand dan wij, een paar millioen Lutheranen. Maar neen! Ik heb u vroeger reeds aangetoond, dat ons Avondmaal ongeldig is, dat wij derhalve noch het Lichaam noch het Bloed des Heeren ontvangen. Want wij hebben geen gewijde priesters, die door hun woord de verandering in brood uitwerken; en al hadden onze predikanten ook de volmacht, zij hebben volstrekt niet de meening, door hun woord zulke handeling te stellen. Onze leer zegt immers, dat niet de woorden, maar eerst de nuttiging dat

wonder werkt; met deze leer zweven wij echter geheel in de lucht en vinden daarvoor niet den minsten steun in de heilige Schrift.

Wilt gij dus niet nagenoeg het geheele menschdom verdoemen, lieve Vader, dan moet gij aan de woorden des Heilands wel een anderen uitleg geven. En dat des te eerder, omdat Hij op een andere plaats ook hun het eeuwige leven belooft, die Zijn Lichaam eten, zonder daarbij melding te maken van het Bloed. Bij Joannes V, 52 luidt het namelijk: „Wie van dit Brood eet, zal leven in eeuwigheid; het Brood echter, dat Ik geven zal, is Mijn Vleesch voor het leven der wereld.”

Christus is immers ook in werkelijkheid onder elk der beide gedaanten geheel tegenwoordig met Vleesch en Bloed, met Ziel en Lichaam, met Godheid en Menschheid. Hij is geheel onder de gedaante van brood en geheel onder de gedaante van wijn. Wie Hem ontvangt onder de gedaante van brood, ontvangt ook Zijn allerheiligst Bloed; en wie Hem ontvangt onder de gedaante van wijn, ontvangt ook zijn heiligst Lichaam. Daarom is 't ook voor de werking der genade hetzelfde, of iemand Christus onder beide dan wel onder ééne gedaante ontvangt, dit is even onverschillig, alsof iemand een grooter of kleiner stuk brood bij de Communie nuttigt. In het ééne zoowel als in het andere is Christus geheel tegenwoordig, onder de gedaante van het grootere stuk niet meer dan onder de gedaante van het kleinere. De genadewerking wordt dus door het communiceeren onder ééne gedaante op geenerlei wijze verzwakt of verhinderd.

Maar, lieve Vader, gij beriept u nog op een andere plaats der Heilige Schrift, alwaar Christus zou geboden hebben, dat alle geloovigen ook uit den kelk zouden drinken; gij beriept u op den tekst: „Drinkt allen daaruit”. (Matth. XXVI, 27). Doch wie zijn die „allen”? Volgens den letterlijken zin zijn het

enkel diegenen, welke Hij toespreekt, toe wie Hij het woord „drinkt” richt, bijgevolg de aanwezige Apostelen. Ook voor hen was 't voorloopig een voorbijgaand bevel, een aansporing namelijk, om allen (Judas niet uitgezonderd) uit den met wijn gevulden kelk te drinken. Wat geeft ons recht, dit voorschrift willekeurig tot andere gevallen uit te strekken? zelfs op personen toe te passen, die niet tot de Apostelen behoorden? of zelfs op alle Christenen van alle tijden? Wel hebben wij het recht, die woorden in een eenigszins ruimeren zin te verstaan, daar Christus wil, dat de heilige geheimen, welke Hij bij het laatste Avondmaal instelde, ook later nog zouden gevierd worden. Maar welke zijn die heilige geheimen? Daartoe behoort op de eerste plaats het Offer des Nieuwen Verbonds, de heilige Mis. Voor de heilige Mis echter houdt de Katholieke Kerk er streng aan, dat zij niet met brood alleen, maar met wijn en brood, dus onder beide gedaanten, worde opgedragen; want zij moet juist zóó gedaan worden, als Christus ze het eerst heeft gedaan. Omtrent de Communie der geloovigen bestaat daarentegen geenerlei voorschrift des Heilands, dat zij onder beide gedaanten zou *moeten* ontvangen worden. Zou men zulk een gebod in de woorden „drinkt allen daaruit” willen zien, dan zou daaruit volgen, dat alle aanwezige geloovigen bij elke Mis moesten communiceeren! Daaraan denkt evenwel geen enkel verstandig mensch. Zelfs Luther getuigt: „Zij, die het Avondmaal slechts onder ééne gedaante ontvangen, zondigen niet; dewijl Christus niet heeft bevolen, ze beide te nuttigen” (Opp. Tom. III Jen. fol. 215 a. 6). Reeds de Christenen der eerste eeuwen ontvingen volstrekt niet altijd het Avondmaal onder beide gedaanten. Wanneer zij onder de Mis, met den priester, communiceerden, dan plachten ze wel is waar ook den kelk te ontvangen. Namen zij echter de H. Eucharistie mede naar huis (zooals dat tijdens de vervolging geschiedde), of ontvingen zij het Avondmaal in de kerk, maar op een anderen tijd dan

onder de Mis, dan stelden zij zich tevreden met de gedaante van brood.

Als dat alles nu zóó is, lieve Vader; als van den eenen kant geen enkel gebod van Christus de Communie onder beide gedaanten voorschrijft; en van den anderen kant de Communie onder ééne gedaante evengoed den geheelen Christus met Zijne genadegaven in ons binnenste doet afdalen, als de Communie onder twee gedaanten, kan er alleen maar quaestie zijn omtrent de doelmatigheid. Nu zou misschien iemand het als zeer ondoelmatig kunnen beschouwen, dat de Katholieke kerk voor den Latijnschen ritus de Communie onder beide gedaanten verbiedt; onbillijk echter zou het zijn, op dezen titel te beweren, dat de Kerk van het ware Christendom afgeweken, en aan de haar toevertrouwde bediening ontrouw is geworden.

Overigens zie ik, dat de Communie onder ééne gedaante veel vóór heeft, zelfs uit het gezichtspunt der doelmatigheid beschouwd. De eerste aanleiding tot deze verordening bood de dwaalleer, dat Christus niet geheel onder elke gedaante zou tegenwoordig zijn, alsof wij onder de gedaante van brood alleen Zijn Lichaam zonder het Bloed, en onder de gedaante van wijn alleen Zijn Bloed zonder het Lichaam hadden. Was dat het geval, dan zouden wij in het heilig Sacrament den dooden, niet den levenden Verlosser bezitten. Die dwaalleer nu wilde de Kerk afweren; en hoe kon zij dit krachtdadiger doen dan door bedoeld voorschrift? Over de vele andere redenen, door de Katholieken aangevoerd, behoef ik u niet te spreken.

Bij de Mis vordert evenwel de Kerk uitdrukkelijk, zooals ik reeds zeide, dat beide gedaanten gebruikt worden. Want het Misoffer is niet enkel een zinnebeeldige voorstelling van den verlossingsdood van Jezus Christus, gelijk bijvoorbeeld de beeltenis van den Gekruiste; het is de geheimvolle, onbloedige verwezenlijking of vernieuwing van het Offer op Golgotha. En inderdaad, niets kon meer geschikt zijn, om den bloedigen

Kruisdood in de herinnering der geloovigen te verlevendigen, dien niet slechts voor hunnen geest, maar ook voor hunne lichamelijke oogen als op te voeren, dan de geheimvolle offering van het goddelijk Lam, welke in de Mis plaats heeft door de tegenwoordigstelling van Christus' Lichaam en Bloed onder *de van elkander gescheiden* gedaanten van brood en wijn, waardoor de gewelddadige dood des Heeren zinnebeeldig wordt voorgesteld, en ofschoon Christus niet meer lijdt noch sterft, evenwel in zekere mate hernieuwd wordt.

Het verwondert mij echter niet, dat de redenen der Katholieke Kerk, om den leeken het nuttigen van den kelk te ontzeggen, aan ons, Protestanten, niet zoo duidelijk voorkomen als aan de Katholieken. Mij dunkt, het komt er hier hoofdzakelijk op aan, welk begrip men zich vormt van de viering des Avondmaals, dat Jezus met Zijne Apostelen gehouden en voor alle tijden voorgeschreven heeft. Wat dit betreft, bestaat er tusschen de Katholieken en Protestanten een groot onderscheid. Voor de Katholieken is dat Avondmaal niet slechts een maaltijd, maar ook en wel in de eerste plaats een offer. Volgens de leer der Katholieken behooren de beide gedaanten wezenlijk tot het offer, maar niet tot den maaltijd; dewijl deze laatste bestaat in de nutting van het Vleesch en Bloed, onder elke gedaante op gelijke wijze tegenwoordig. Doch geheel iets anders is het, wanneer men, zooals wij, Protestanten, in de viering van het Avondmaal niets anders ziet dan een maaltijd bestaande uit brood en wijn, door Christus gehouden, om die in het vervolg als een blijvende gedachtenis aan dit afscheidsmaal op dezelfde wijze te houden. In dat geval is de wijn een volstrekt noodzakelijk bestanddeel. Daarom ergert ons altijd het gebruik der Roomsche Kerk, die de Communie niet onder beide gedaanten uitdeelt. Het gevaar, dat er soms een druppel uit den kelk gestort wordt, schijnt ons een onbeduidende reden tot weigering, want wij zien in den kelk niet, zooals de

Katholieken het heilig Bloed van Jezus Christus, maar slechts wijn, waarover de woorden des Heeren worden uitgesproken. Wat de communiceerende daarbij denkt of gelooft, is ons geheel onverschillig. Is 't niet dikwijls gebeurd, dat Lutheranen en Calvinisten uit *denzelfden kelt* des Avondmaals dronken? Toch meenden de eersten het Bloed van Christus, de anderen slechts het zinnebeeld daarvan te nuttigen. — Ook kan voor ons, Protestanten, de moeilijkheid, om in een of ander land zuiveren wijn te bekomen van niet veel gewicht zijn, omdat wij in het gevaar van onechten wijn te consacreeren ons niet, zooals de Katholieken, aan een schrikkelijke heiligschennis blootstellen. Vervolgens is er bij ons geen sprake van een menigvuldige of dagelijksche Communie, waartoe alleen de rijken in staat zouden zijn, indien de somtijds zeer dure zuivere wijn gevorderd werd. De uitsluiting der minder gegoeden, der armen is toch zeer zeker tegen den geest van het Evangelie!

Ook dit nog moet mij van het hart, lieve Vader; bij mijn aanhoudende studie is mij duidelijk gebleken, dat het den verkondigers van het Protestantisme niet zoozeer te doen was om het gebruik van den kelt en het gebod van Christus, als wel om een voorwendsel, dat bij het volk ingang zou vinden en waardoor men de deels volbrachte, deels ondernomen scheiding van de aloude Kerk zocht te rechtvaardigen en te verschoonen.

Na dat alles meen ik, dierbare Vader, dat wij niet telkens opnieuw de Katholieke Kerk moeten gispfen, omdat zij voor den Latijnschen ritus de Communie onder beide gedaanten verbiedt. Daarom moeten wij haar niet beschuldigen van afval van de zuivere leer des Evangelies. Wij moesten hare redenen zien te begrijpen en weten te eerbiedigen. Wellicht hadden wij dan alle reden, op onze eigene borst te kloppen en ernstig te onderzoeken, of wij niet enkel de nuttiging onder ééne gedaante, maar den geheel Verlosser in 't Sacrament verloren hebben. Immers volgens overoude, Christelijke leer kunnen alleen de

priesters , die van een bisschop het Sacrament der Priesterwijding hebben ontvangen , geldig het Avondmaal zegenen. Zulke priesters zijn er evenwel bij ons , Protestanten , niet.

En nu voor heden vaarwel , lieve Vader , en gedenk in uwe gebeden

Uwen U innig liefhebbenden

Theobald.

De Zwaarte van het Verlies.

Theobald's laatste brief had den vader diep geschokt. 't Werd hem steeds duidelijker, dat Theobald eerlang tot de Katholieke kerk zou overgaan. Daarbij zag hij geen kans, dat te verhinderen. Het eenigste middel zouden theologische bewijsgronden geweest zijn, waardoor hij de afdwaling van het Katholicismus en de waarheid van het Protestantisme had kunnen aantoonen. Wat hij echter op dit punt had aangevoerd, was blijkbaar zonder uitwerking gebleven; en nauwelijks dorst hij hopen, degelijker bewijzen te vinden. Ja, hij moest het zelf bekennen (al deed hij het niet met woorden), dat de bewijsgronden, waarmede hij tot nog toe zijn verzet tegen Rome had trachten te steunen, juist niet geheel afdoende en doorslaande waren. In deze gemoedsstemming antwoordde hij zijnen zoon als volgt:

Lieve Theobald!

Ge begrijpt, hoe hard het mij valt, te bemerken dat gij meer en meer overhelt tot de Roomsche Kerk. Gaarne geef ik u toe, dat die Kerk vele zaken heeft, die de onze mist. Ik geef u zelfs toe, dat wij in vele punten haar wellicht onrecht hebben gedaan. Moesten wij, Lutheranen, nu eerst de scheiding voltooien, het zou er waarschijnlijk niet van komen. Van den kant der Roomsche Kerk zijn immers verscheidene misbruiken afgeschaft, die in de XVIe eeuw onzen voorvaders aanleiding

gaven tot afval. Van onzen kant zou men zich ook minder hevig verzetten tegen vele zaken, bv. tegen de Communie onder ééne gedaante, als destijds geschiedde. Zoo zou de eenheid des geloofs bewaard kunnen blijven. Nu echter, nu die scheiding eenmaal voltrokken is, moeten we trachten, ze met wetenschappelijke gronden te staven.

Gij zijt jong. De wereld staat voor u open. Van den anderen kant zijt gij oud genoeg, om die godsdienstquaesties te onderzoeken. Komt gij definitief tot de overtuiging, dat de Katholieke Kerk de voorkeur verdient boven de Protestantsche, dan zal ik uwe overtuiging eerbiedigen en u geen overlast aandoen, hoe zwaar het mij ook moge vallen. Doch overweeg wel, wat ge doet! Denk aan den inwendigen strijd, dien gij later misschien te voeren hebt, als gij met een of ander Roomsche leerstuk niet overweg kunt! Vergeet ook niet de uitwendige moeilijkheden, welke deze stap voor een verdere toekomst kan opleveren!

Mijne betrekking en mijn verleden laten mij niet toe dergelijke gedachten, als gij thans hebt, in mij te laten opkomen. Op mijn leeftijd raakt men niet zoo gemakkelijk meer vertrouwd met een nieuwen kring van gedachten. Misschien heb ik ook niet lang meer te leven.

Voor het overige wil ik niet, lieve Theobald, dat gij mijne uitdrukkingen zóó opvat, alsof ik u gelijk gaf met te katholiseeren. Neen! Behalve hetgeen ik u tot dusverre gezegd heb, zou ik u nog zeer vele zaken onder 't oog kunnen brengen met betrekking tot de Katholieke leerstellingen, zooals de rechtvaardigmaking door de werken, de aflaten, de vereering der Heiligen ¹⁾. Ik bewaar dat alles voor de herfstvacantie, wanneer ik u bij mij hoop te hebben.

¹⁾ Zie over deze en andere punten het zoo gunstig onthaalde werkje: *Waar is de Kerk van Christus?* door M. van der Hagen, s. J.

Houd u intusschen ook verder, gelijk gij tot nog toe gedaan hebt, trouw aan de grondwaarheden van het Christendom: het geloof aan één God in drie Personen, aan Jezus Christus, Zijn eeniggeboren Zoon, onzen Heer en Verlosser. Dat ge dit doen moogt, daartoe bidt dagelijks

Uw dierbare, U innigliefhebbende Vader.

Niet zonder tranen kon Theobald de trouwhartige regelen zijns vaders lezen. Van de eene zijde juichte hij, daar hij van zijn vader geen verbitterde tegenkanting zou ondervinden, als het tot een beslissenden stap kwam, dien hij meer en meer als noodzakelijk begon in te zien. Van de andere zijde was het voor hem een reden tot diepe droefheid te zien, hoe zijn vader, ten einde niet in zijn aardse betrekkingen en de met hem opgegroeide zienswijze gestoord te worden, zich verzette tegen een nauwkeuriger onderzoek der geloofsstukken. Hij antwoordde hem met de volgende regelen:

Dank, duizendmaal dank, lieve Vader, voor uw laatsten brief, welke mij toont, dat gij hoegenaamd geen dwang zult uitoefenen op mijn onderzoek en overtuiging in geloofszaken, waar mijne nasporingen dan ook op uitloopen. Nog dankbaarder zou ik u zijn, indien gij in dit punt mijn voorbeeld volgt. Doch 't zou onbescheiden wezen, als ik, de zoon, mijn vader hieromtrent een raad wilde geven. Al het overige dus ter zijde stellend, wil ik u heden enkel iets mededeelen over de geestelijke rijkdommen, die ik in het allerheiligste Altaars-sacrament der Katholieke Kerk vind, in tegenstelling met ons Protestantsch Avondmaal.

Verplaats u in den geest in een heerlijke gothische kathedraal. De avond valt. Maar nog liggen er verscheidene vrome zielen in gebed verzonken. Daar bidt een bejaarde moeder voor haren zoon, die in den vreemde vertoeft; daar bidt een jonge man, opdat God hem redde uit den nood. Tot wien

smeeken zij? Tot Christus, onzen Heer, die met Ziel en Lichaam, met Godheid en Menschheid in het tabernakel dezer kerk woont, die ruimschoots Zijne belofte vervult: „Zie, Ik ben met u, alle dagen tot aan het einde der tijden.” (Matth. XXVIII, 20).

Bij ons Protestanten verwijlt Hij niet meer.

Het wordt donker. Doch het eeuwige licht, voor het heilighdom ontstoken, verspreidt een zachten glans door de gewelven van den dom. Het verkondigt Dengene, die sprak: „Ik ben het Licht der wereld” (Joes VIII, 12).

Bij ons Protestanten brandt geen eeuwige licht. Wien zou het ook aanduiden?

Schitterend is de ruimte van het huis Gods versierd. Beelden van Heiligen uit verschillende eeuwen brengen ons de meer dan duizendjarige geschiedenis der Kerk voor den geest. De flauwe schemering der avondzon dringt voor 't laatst door de geschilderde glazen en werpt een bezielend licht op de rijke muurschilderingen der domkerk. Men ziet het, geen kosten zijn gespaard, om den tempel zoo rijk, zoo prachtig mogelijk op te luisteren. Waarom? 't Is het huis van God, de goddelijke Zaligmaker woont er met ziel en lichaam; 't is een *tabernaculum Dei cum hominibus*, een „woontente Gods onder de menschen”, in een veel eigenlijker zin dan in 't Oude Verbond Salomons tempel te Jeruzalem.

Hoe nietig, hoe ledig, als van alle eerbiedwekkende heiliging onthloot, zijn onze Protestantsche tempels! ¹⁾ Zij zijn in waarheid niets anders dan naakte gebouwen, waarin men

¹⁾ »Het is te betreuren, zegt Dr. J. H. Gunning JHz. t. a. p. bl. 116—117, dat de Avondmaalstafel niet, evenals een doopvont of doopbekken, steeds in onze Godshuizen aanwezig is. Maar dan ook aan den voet des kansels, niet in een ongebruikt koor, bij brandspuiten of praalgraven van doode helden, maar »in the place of public worship, and

vergadert, om gezamenlijk te bidden, een stichtende voor-
dracht te hooren en van tijd tot tijd brood en wijn ter ge-
dachtenis aan den Verlosser te nuttigen, welk laatste evengoed
te huis zou kunnen geschieden.

In 't midden der Katholieke domkerk staat het altaar. De
rijkste sieraden van goud, edelgesteenten en kunstig beeldwerk
zijn er aangebracht. Van alle zijden kunnen de geloovigen het
aanschouwen. Waarom wordt dit altaar zoo hoog geëerd? Om-
dat het Offer des Nieuwen Verbonds daar wordt opgedragen.
Het offer nu is het hoogste, het verhevenste in elken gods-
dienst. Wat zou een godsdienst zijn zonder offer? In het Oude
Verbond genoot de tempel van Jeruzalem het voorrecht, dat
daarin alleen Gode offers mochten gebracht worden.

Het Protestantisme heeft geen offer meer.

Dag in dag uit staat de Katholieke tempel voor de geloovigen

in the face of the congregation, where the people may most conve-
niently see and hear; and not in the places where fonts, in the time
of Popery, were unfitly and superstitiously placed" (citaat uit *The
Directory for the publick Worship of God*; agreed upon by the assembly
of divines at Westminster, etc. opgenomen in: *The Confession of faith,
the larger and shorter Catechisms etc.*)

»Het spreekt echter voor den Gereformeerde vanzelf", laat Dr. Gun-
ning volgen, „dat *elke* bijgeloovige vereering van éénig kerkelijk meubel
of gereedschap, ten eenen male veroordeeld is. Wij moeten het daarom
ook in vele Deutsche en Oostenrijksche Gereformeerden afkeuren dat zij
gaarne van de nachtmalstafel als van het „altaar" spreken, waarmede
de gedachte aan een offer onafscheidelijk verbonden is. Wij hebben geen
ander „altaar" dan het Kruis van Christus, waarop Hij zich als Zoen-
offer heeft geofferd, om dan als Hoogepriester met zijn eigen bloed in
het binnenste heiligdom in te gaan. Hoever men, eenmaal op dit spoor
gekomen, afdwalen kan, toont de gerevideerde liturgie der Deutsche
Gereformeerde Kerk in Amerika" enz. Is 't niet juister en billijker te
zeggen: hoever men, het spoor eenmaal bijster zijnde, afdwalen kan,
toont het gansche Protestantisme en met name onze *Vaderlandsche
Volkskerk*?

open, opdat ze er in plechtige stilte zouden komen bidden, zoo dikwijls hun hart er behoeften aan heeft. Doch op één avond in de week ziet men er de geloovigen in grooter aantal. 't Is de Zaterdagavond. Dan zijn de biechtstoelen bezet; want de geloovigen willen door een oprechte belijdenis zich zuiveren van hunne zonden, om in de vroegte van den volgenden dag den goddelijken Heiland te ontvangen.

Onze Protestantsche bedehuizen zijn gewoonlijk 's Zaterdags even ledig, als op de andere dagen der week.

De Zondagmorgen breekt aan. De kerk is eivol. Ook heden nog heeft de priester in den biechtstoel zijn verheven bediening te vervullen. Juist begeeft hij zich naar de sacristie, om de heilige gewaden aan te doen. 't Zijn kostbaar gestikte feestgewaden, overeenkomende met die, welke reeds in 't Oude Verbond door God zelve waren voorgeschreven voor de dienstdoende priesters. Misschien zijn ze nog kostbaarder; immers in deze zinnebeeldige kleeding moet het Offer der Nieuwe Wet worden opgedragen!

Voor den Protestantschen godsdienst, die werkelijk slechts in een preek bestaat, zijn zulke kostbare gewaden onnoodig.

Nu begint de Hoogmis met haar zinrijke ceremoniën, haar wieroekgeur en haar gebeden, onder begeleiding van ernstige en stichtende muziek. 't Is dat Offer, waarvan reeds Malachias voorspelde, dat het overal aan God zou opgedragen worden, 't is datzelfde Offer, hetwelk de Heiland bij het laatste Avondmaal heeft ingesteld. Sedert deze instelling is het altijd opgedragen. De overoude akten van den marteldood des Apostels Andreas spreken reeds van het „dagelijksche Offer van het onbevleete Lam.” Irenaeus, bisschop van Lyon schreef omtrent het jaar 177: „Christus erkende” (in 't laatste Avondmaal) „den kelk als Zijn Bloed en leerde het nieuwe Offer des Nieuwen Verbonds, hetwelk de Kerk van de Apostelen ontvangen heeft en over de gansche wereld aan God opdraagt” ¹⁾.

¹⁾ Iren. adv. Haer. l. 3. c. 17. n. 5.

Zoo werd dan, waar het Christendom ook doordrong, door alle eeuwen heen het Offer des Nieuwen Verbonds geofferd.

Bij ons, Protestanten, is sinds de XVIe eeuw dit Offer verdwenen.

Ten einde dit Offer naar vermogen te verheffen, heeft de Kerk alle kunsten in haren dienst genomen. Dat geldt niet alleen van het huis Gods met zijn sieraden; het geldt inzonderheid van de Liturgie, welke het Misoffer omkleedt. Daar is in die Liturgie geen stipje of letter zonder geheimvolle beteekenis, al springt deze niet altoos duidelijk in het oog.

Van haar getuigt een Engelsch geleerde dezer eeuw, Kardi-naal Wiseman, aartsbisschop van Westminster. „Geen menschelijk vernuft mag hopen, ooit hare schoonheid, pracht en verhevenheid te bereiken. Door deze twee eigenschappen onderscheidt zich de Mis van alle andere godsdienstoefeningen op een verrassende wijze. Men bemerkt niet alleen in de afzonderlijke gebeden een hooge vlucht van welsprekendheid en poëzie; neen, het geheel zweeft in een hoogere sfeer, waartoe haar goddelijke bestemming haar verheven heeft. Wanneer wij elk gebed een voor een nagaan, ... 't is volmaakt: volmaakt in bouw, volmaakt in gedachten, volmaakt in uitdrukking. Beschouwen we de wijze, waarop ze onderling verbonden zijn, dan staan we verbaasd over elks kortheid, over de plotselinge overgangen en over den bijna stanza- of coupletachtigen vorm, waarmede zij elkander opvolgen en aldus een lyrisch gedicht van zeldzame waarde scheppen. Beschouwen wij de Mis in haar geheel, dan is zij met de bewonderenswaardigste symmetrie samengesteld, in haar onderdeelen met de meeste scherpzinnigheid afgemeten en zoo voortreffelijk gerangschikt, dat zij een onafgebroken belangstelling voor de heilige handeling opwekt en levendig houdt. Wil men de volle kracht en uitwerking van dezen heiligen ritus ondervinden, dan moet men ongetwijfeld het gansche ceremoniëel nemen. De altaardienaren in hun prach-

tig gewaad, de zang, de wierook, de verschillende ceremoniën, welke bij een plechtige Mis voorkomen, alles heeft ten doel, den eerbied en de bewondering te vermeerderen. Doch hetzij die heilige ritus plaats heeft onder den gouden koepel der St. Pieter met al den luister en de bijkomende plechtigheden, als de Opperpriester zelf celebreert, hetzij in een armoedige hut, in haast door eenige wilden voor hun missionaris opgetrokken, — de wezenlijke, de innerlijke schoonheid blijft.”

Een Duitsch geleerde, de gevoelens van den Engelschen Kardinaal deelend, drukt zich in deze bewoordingen uit: „Wel nergens is bij de zoo zichtbare leiding der Kerk door den Geest Gods zelfs in bijzaken die hoogere invloed handtastelijker, dan bij het ceremoniëel der H. Mis, dat, hoewel van de oudste tijden dagteekenend, in zijn tegenwoordige volmaaktheid een zoo schoon volledig geheel, ja, een meesterstuk is, dat het de bewondering van ieder verstandig mensch opwekt” ¹⁾.

Bij ons, Protestanten, vinden de schoone kunsten niet meer in den godsdienst het middelpunt, waarom zij zich kunnen groepeeren. Hoe zou het Protestantisme de kunst kunnen heiligen? Is het niet begonnen met een schoonheidvernielenden beeldenstorm? Een liturgie zou bij ons geen zin hebben; zij zou datgene zijn, wat wij ten onrechte aan de Katholieken verwijten: ijdel vertoon zonder beteekenis.

Doch laten we de Mis in bijzonderheden nagaan! Op de „Kyrie” ²⁾ volgen de „Gloria”, de Epistel, het Evangelie (met

¹⁾ Oswald, *Die dogmatische Lehre von den heiligen Sacramenten* I. S. 592.

²⁾ De woorden „Kyrie eleison” zijn Grieksch en beteekenen: „Heer, ontferm U onzer”. Deze Grieksche, zoowel als de overige aan het Hebreuwsch ontleende woorden, zooals: „Amen”, „Alleluia”, „Hosanna”, „Sabaoth” werden in de Latijnsche Liturgie waarschijnlijk behouden, om aan te duiden, dat de ééne Roomsche Kerk de volken van alle talen, de bekeerde Joden zoowel als de Grieken of heidenen, om het ééne Offer verzamelt.

preek), het „Credo”. Verder draagt de priester het brood en den wijn den Allerhoogste op en bidt, dat God deze offergaven moge aannemen, en zegent onder de smeekende aanroeping des H. Geestes de opgedragen gaven, niet alleen om het offer Gode nog welgevalliger te doen zijn, maar ook en vooral om het vruchtbaar en tot een bron van heil en genaden te maken voor de gansche Kerk. Een ademlooze stilte heerscht er gedurende de Consecratie, waarin Christus met Zijn heilige menschheid van den hemel nederdaalt op het altaar.

Bij ons, Protestanten, daalt de Heer niet meer af.

De Liturgie gaat voort. Vóór de Communie naderen de geloovigen troepsgewijs tot dicht bij het altaar, om den Heiland te nuttigen. Dan zingt het koor den schoonen lofzang; *Pange lingua* ¹⁾).

Pange, lingua, gloriosi
Corporis mysterium,
Sanguinisque pretiosi,
Quem in mundi pretium
Fructus ventris generosi,
Rex effudit gentium.

Nobis datus, nobis natus	In supremæ nocte coenæ,
Ex intacta Virgine,	Recumbens cum fratribus,
Et in mundo conversatus,	Observata lege plene
Sparso verbi semine,	Cibus in legalibus,
Sui moras incolatus	Cibum turbae duodenæ
Miro clausit ordine.	Se dat suis manibus.

¹⁾ Dit doelt op een gewoonte, in sommige bisdommen van Duitschland gevolgd.

Verbum caro panem verum
 Verbo carnem efficit;
 Fitque sanguis Christi merum;
 Et si sensus deficit,
 Ad firmandum cor sincerum
 Sola fides sufficit.

Tantum ergo Sacramentum	Genitori Genitoque
Veneremur cernui;	Laus et jubilatio;
Et antiquum documentum	Salus, honor, virtus quoque
Novo cedat ritui;	Sit et benedictio;
Praestet fides supplementum	Procedenti ab utroque
Sensuum defectui.	Compar sit laudatio. Amen.

Zing, mijn tong, 't geheim des Heeren,
 Maak het godlijk Lichaam groot,
 En het Bloed, niet te waardeeren,
 Dat de Spruit van d'eedlen schoot,
 Hij, de Vorst der hemelsferen,
 Voor het heil der aard vergoot.

Ons geboren, ons gegeven,
 Zoon der reine Hemelbruid,
 Strooit Hij, in Zijn sterflijk leven,
 't Zaad van 't godlijk leerwoord uit,
 Tot in 't end een hoog verheven
 Werking Zijne omwandling sluit.

Aan den laatsten disch gezeten
 Met den vollen broedrenkring,
 Biedt Hij, na het Paaschlam-eten
 Volgens wettige ordening,
 Hun, die Zijne broedren heeten,
 Zelf zich zelv' ter nuttiging.

't Woord in 't vleesch doet brood verkeer
 Door het woord in 't Vleesch, en wijn
 In 't aanbid'lijk Bloed des Heeren :
 Fale ook 't zintuig bij den schijn,
 Voor het harte, dat wil leeren,
 Zal 't geloof voldoende zijn.

Knielt dan voor het glorierijke
 Sacrament aanbiddend neer ;
 Voor deez' Godsvereering wijk
 De eeredienst der oude Leer ;
 En, waar 't zintuig ook bezwijk,
 Steune 't vast geloof ons weer.

Lof den Vader in den hoogen,
 Lof Zijn ééngelboren Zoon ;
 Hun zij eer en alvermogen,
 Hun ons zeegnend lied geboón ;
 En den Geest, aan 's hemels bogen
 Één met hen, alle eerbetoon.

Amen ¹⁾.

Wij, Protestanten, lieve Vader, ontvangen niet meer het Lichaam des Heeren. Wat wij nuttigen is niets dan brood en wijn. Want ons ontbreken de Godgewijde priesters, op wier woord alleen de Zoon Gods opnieuw van den hemel nederdaalt.

Ja, dierbare Vader, het allerheiligste Sacrament des Altaars is de parel, die wij, Protestanten, hebben weggeworpen, toen wij — den verloren zoon gelijk — de oude, door Christus gestichte Kerk verlieten. In onze kerken vind ik den Heiland niet, om tot Hem te bidden; onze eeredienst kent het Offer

¹⁾ Vertaling van T. STOKVIS, s. J. *Lofzangen der Kerk*.

der Nieuwe Wet niet, ja, 't is voor ons zelfs iets zonderlings geworden; ons Avondmaal geeft ons niet het Lichaam en het Bloed van den menschgeworden Zoon Gods; het schenkt alleen brood en wijn. Eene kerk echter, die op zulk een wijze de kostbaarste parel, het hart van het gansche Christendom, van zich stiet, kan onmogelijk de ware Kerk van Jezus Christus zijn. Daarom verlaat ik haar en keer terug naar het huis mijns Vaders, tot de aloude door Christus zelven gestichte Kerk. Want ik ben overtuigd, dat deze Kerk, welke die on-schatbare parel zoo trouw bewaarde, ook trouw is geweest in het bewaren van den overigen schat van het aan haar toe-vertrouwde geloof. Ik keer terug tot Petrus, de steenrots, waarvan de Zaligmaker gezegd heeft: „Gij zijt Petrus en op deze steenrots zal Ik Mijne Kerk bouwen en de poorten der hel zullen haar niet overweldigen”. (Matth. XVI, 18).

KATWIJK A/R., September 1895.

IMPRIMATUR.

HARLEMI,
die 17 Octobris
1895.

B. DANKELMAN,
Libr. Censor.

INHOUD.

I.

	Bldz.
Waar wordt het Avondmaal geldig gehouden	3

II.

De Transsubstantiatie (verandering van zelfstandigheid) .	14
---	----

III.

Het Offer van het Nieuwe Verbond	32
--	----

IV.

De Communie onder ééne gedaante	43
---	----

V.

De zwaarte van het verlies	51
--------------------------------------	----
